

Līdzfinansē
Eiropas Savienība

Nacionālais
attīstības plāns

Bērnu aizsardzības
centrs

mācību materiāls tematā

Tiesiskais regulējums bērnu tiesību aizsardzībā

Saturs

Ievads	3
1. Latvijai saistošie starptautiskie līgumi bērnu tiesību aizsardzībā	4
1.1. ANO starptautiskie līgumi un deklarācijas	4
1.2. Eiropas Padomes starptautiskie līgumi	12
2. Eiropas Savienības tiesiskais regulējums bērnu tiesību aizsardzībā	19
3. Starptautiskās rekomendācijas un vadlīnijas bērnu tiesību aizsardzībā	24
4. Latvijas nacionālais tiesiskais regulējums bērnu tiesību aizsardzībā	34
5. Latvijas valsts politika bērnu tiesību aizsardzībā	50
Kopsavilkums	56
Ieteicamie informācijas avoti	58
Atbildes uz pašnovērtējuma jautājumiem	61

Ievads

Mācību materiālā par tiesisko regulējumu bērnu tiesību aizsardzības jomā ir sniegta informācija par cilvēktiesību apakšnozares – bērnu tiesību – normatīvo ietvaru un tiesību politikas pamatnostādņem un prioritātēm. Materiālā ir informācija gan par Latvijas nacionālo regulējumu, gan Eiropas Savienības un Latvijai saistošo starptautisko regulējumu, turklāt ne tikai par normatīvajiem aktiem, bet arī juridiski nesaistošajiem avotiem, kuriem ir būtiska nozīme efektīvā tiesību normu piemērošanā. Materiālā norādītas augstākās vērtības un bērnu tiesību pamatprincipi, kas ir visu darbību pamatā, kas tieši vai netieši skar vai var skart bērnu.

Materiālā atklāts gan normatīvo aktu saturs, gan arī sniegtas norādes, kur atrodama plašāka un izvērstāka informācija par noteiktajām tēmām.

Mācību mērķi

1. Sniegt informāciju un priekšstatu par Latvijai saistošajiem starptautiskajiem līgumiem un to nozīmi Latvijas nacionālo tiesību normu piemērošanā.
2. Sniegt informāciju un priekšstatu par Eiropas Savienības tiesisko regulējumu bērnu tiesību aizsardzībā.
3. Sniegt informāciju un priekšstatu par starptautisko organizāciju rekomendāciju un vadlīniju nozīmi, veidiem un saturu.
4. Sniegt informāciju un priekšstatu par Latvijas nacionālo tiesisko regulējumu bērnu tiesību aizsardzībā un galvenajiem konceptiem.
5. Sniegt informāciju un priekšstatu par Latvijas valsts politikas bērnu tiesību aizsardzībā prioritātēm un to mijiedarbību ar Eiropas Savienības un Eiropas padomes stratēģijām.

Šī temata apguvei ir paredzētas 5 akadēmiskās stundas.

1. Latvijai saistošie starptautiskie līgumi bērnu tiesību aizsardzībā

Latvijas valsts atzīst un aizsargā bērna tiesības saskaņā ar [Latvijas Republikas Satversmi](#), likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Latvijas institūcijas nav atbildīgas par Latvijai nesaistošo starptautisko līgumu ievērošanu, tomēr ir tiesīgas tos izmantot kā tiesību palīgavotu, ja uzskata to par nepieciešamu, lai noskaidrotu kādas konkrētas tiesību normas satura attīstību.

Saskaņā ar Latvijā pieņemto kārtību Latvijas noslēgto un ratificēto starptautisko līgumu normas ir nacionālās tiesību sistēmas sastāvdaļa.

Latvijas likumdevēja mērķis nav bijis pretstatīt Satversmē ietvertās normas starptautisko tiesību normām (*sk. Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta sprieduma lietā Nr. [2000-03-01](#)*). Starptautisko līgumu normas ir jāizmanto Latvijas Republikas Satversmē ietverto pamattiesību iztulkošanai. Likumdevēja mērķis bija panākt Latvijas Republikas Satversmē ietverto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautisko tiesību normām (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. [2004-18-0106](#)*).

Kolīziju gadījumā ir piemērojamas starptautiskā līguma normas, jo Latvijas Republikas Saeimas apstiprināto starptautisko līgumu normām ir augstāks juridiskais spēks nekā Latvijas likumu normām.

Latvijai ir saistoši vairāki starptautiskie līgumi bērnu tiesību aizsardzībā, kas ir noslēgti ar dažādiem starptautisko tiesību subjektiem – Apvienoto Nāciju Organizāciju (turpmāk - ANO) un Eiropas Padomi.

Starptautiskajos līgumos bērni ir tiesību subjekti, nevis tikai aizsardzības objekti. Bērni ir visu cilvēktiesību saņēmēji, kā arī īpaša regulējuma subjekti, ņemot vērā viņu raksturīgās īpatnības.

1.1. ANO starptautiskie līgumi un deklarācijas

ANO ir pieņēmusi un Latvija ir ratificējusi vairākus starptautiskus līgumus.

ANO 1948. gada [Vispārējā cilvēktiesību deklarācija](#) ir bieži pieminēta, tomēr tā nav starptautisks līgums, bet ANO Ģenerālās Asamblejas apstiprināts deklaratīvs dokuments.

Deklarācija apkopo visu civilizēto pasaules valstu akceptētās starptautisko paražu tiesību normas.

Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 25. panta otrā daļa un 26. panta trešā daļa nosaka, ka mātēm un bērniem ir tiesības uz īpašu aizsardzību un palīdzību. Visiem bērniem – gan laulībā, gan ārpus laulības dzimušajiem – ir jāsaņem vienāda sociālā aizsardzība. Vecākiem ir pirmtiesības izvēlēties, kāda veida izglītību iegūs viņu bērni.

Uz Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas bāzes vēlāk ANO tika izstrādāti starptautiskie līgumi, kas atšķirībā no deklarācijas ir normatīvi un juridiski saistoši.

Piemēram, 1966. gadā ANO pieņēma [Starptautisko paktu par pilsoņu un politiskajām tiesībām](#) un [Starptautisko paktu par ar ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām](#).

Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 18., 23. un 24. pants paredz, ka valstis apņemas cienīt vecāku un attiecīgos gadījumos likumīgo aizbildņu brīvību nodrošināt savu bērnu reliģisko un tikumisko audzināšanu saskaņā ar savu pārliecību. Laulības šķiršanas gadījumā jāparedz nepieciešamā ikviena bērna aizsardzība. Katram bērnam bez jebkādas diskriminācijas – neatkarīgi no rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas, nacionālās vai sociālās izcelšanās, mantiskā stāvokļa vai dzimšanas – ir tiesības uz tādiem aizsardzības līdzekļiem, kādus no viņa ģimenes, sabiedrības un valsts pieprasa viņa kā mazgadīgā statuss. Katrs bērns nekavējoties pēc viņa dzimšanas jāreģistrē, un viņam jānodod vārds. Katram bērnam ir tiesības uz pilsonības iegūšanu.

Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām izpildi uzrauga ANO Cilvēktiesību komiteja, kuras lēmumiem ir autoritatīvas interpretācijas, bet ne tiesas nolēmuma spēks.

Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 10., 12., 13. pants nosaka, ka valstij jānodrošina iespējami plašāka aizsardzība un palīdzība ģimenei, kas ir dabiska sabiedrības pamatsūniņa, it sevišķi tās dibināšanas posmā un kamēr tās pienākums ir gādāt par nepatstāvīgajiem bērniem un viņu audzināšanu. Īpaši aizsardzības un palīdzības pasākumi jāveic attiecībā uz visiem bērniem un pusaudžiem bez jebkādas diskriminācijas vecāku dēļ vai citām pazīmēm. Bērni un pusaudži jāpasargā no ekonomiskās un sociālās ekspluatācijas. Par viņa darba izmantošanu sfērā, kas kaitīga viņu tikumībai un veselībai vai apdraud dzīvību, vai

var traucēt viņu normālu attīstību, likumā jāparedz sods. Turklāt valstīm jānosaka vecuma ierobežojums, kad algota bērnu darba izmantošana aizliegta, un likumā jāparedz sods par šādu izmantošanu. Valstīm jānodrošina nedzīvi dzimušo skaita un bērnu mirstības samazināšanās un bērnu veselīga attīstība. Valstis apņemas cienīt vecāku un attiecīgos gadījumos likumīgo aizbildņu brīvību izvēlēties saviem bērniem ne vien valsts varas orgānu dibinātās skolas, bet arī citas skolas, kas atbilst tam izglītības prasību minimumam, kādu var noteikt vai apstiprināt valsts, un brīvību sekmēt savu bērnu reliģisko un tikumisko audzināšanu saskaņā ar savu pārliecību.

Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām izpildi uzrauga ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja, kuras lēmumiem arī ir autoritatīvas interpretācijas, bet ne tiesas nolēmuma spēks.

1989. gadā ANO pieņēma [Bērnu tiesību konvenciju](#), kura ir viens no būtiskākajiem starptautiskajiem līgumiem attiecībā uz bērnu tiesībām. ANO Bērnu tiesību konvencijai ir arī divi papildu protokoli, kas abi tika pieņemti ANO Ģenerālajā asamblejā 2000. gadā un kuriem pievienojusies arī Latvija: Papildu protokols par bērnu iesaistīšanos bruņotos konfliktos un Papildu protokols par tirdzniecību ar bērniem, bērna prostitūciju un bērna pornogrāfiju. ANO Bērnu tiesību konvencija nosaka vispārējas bērnu tiesības un pienākumus, kā arī aicina valstis nodrošināt bērniem augstu aizsardzības līmeni un iespēju izmantot viņu tiesības visos aspektos, kas skar viņu dzīvi.

ANO Bērnu tiesību konvencija un tās fakultatīvie protokoli ir bērna tiesību veicināšanas un aizsardzības standarts un satur visaptverošu starptautisku tiesību standartu kopumu bērnu aizsardzībai un bērnu labklājības nodrošināšanai.

Saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvenciju pret katru bērnu jāizturas ar cieņu un kā pret unikālu un vērtīgu cilvēku ar individuālu personību, atšķirīgām vajadzībām, interesēm un privātumu, pienācīgi ievērojot bērna līdzdalības tiesības. Bērni tiek iesaistīti lēmumu pieņemšanā, kas attiecas uz viņiem, tostarp bērnu aizsardzības stratēģiju, politiku, programmu un pakalpojumu izstrādē, uzraudzībā un novērtēšanā. Bērnu tiesību aizsardzības sistēmas ietver prevencijas pasākumus. Tas var ietvert valsts tiesību aktu pieņemšanu, kas aizliedz visa veida vardarbību pret bērniem visos apstākļos, politikas pasākumus, kas veicina bērnu tiesības, informētību un bērnu, vecāku un sabiedrības izglītošanu kopumā, proaktīvu politiku un

informatīvus pasākumus, jo īpaši attiecībā uz diskriminētām grupām, vecāku un ģimeņu atbalstu, universālus un mērķtiecīgus sociālos pakalpojumus, integrētas stratēģijas bērnu nabadzības mazināšanai, mehānismus, kā bērni var pieprasīt savas tiesības, saikni ar citām politikas jomām, rūpīgu un sistemātisku datu vākšanu. Ģimeniska vide bērnu aprūpē un aizsardzībā tiek atzīta un atbalstīta, izmantojot universālus un mērķtiecīgus pakalpojumus katrā intervences posmā, jo īpaši ar profilaksi.

ANO Bērnu tiesību konvencijā nav noteikta tiesību hierarhija. Visas tajā paredzētās tiesības ir bērna interesēs, un nevienas tiesības nedrīkst mazināt, negatīvi interpretējot to, kas ir vai nav bērna interesēs.

ANO Bērnu tiesību konvencijā ir ietverti vairāki principi, bet kā pamatprincipus var nosaukt četrus. Tie caurauž visas ANO Bērnu tiesību konvencijas piemērošanu, īstenošanu un interpretāciju un ir visu tiesību un katra panta pamatā. Praksē šie četri principi ir savstarpēji saistīti, tos nevar piemērot, neņemot vērā citus, un tie ir jāsaprot gan kā normatīvi (tiesības), gan kā vadlīnijas rīcībai.

Šie četri pamatprincipi veicina vispārēju attieksmi pret bērniem un viņu tiesībām. Tie ir balstīti uz priekšstatu, ka arī bērni ir vienlīdzīgi kā cilvēki un mērķis ir nodrošināt bērna holistisku fizisko, psiholoģisko, morālo un garīgo integritāti un veicināt cieņu pret viņu kā pret cilvēku. Šie principi jāinterpretē un jāīsteno dinamiski, atbilstoši izvērtējot konkrētos apstākļus.

[1] Diskriminācijas aizliegums – visiem bērniem ir jābauda savas tiesības, un viņi nekad nedrīkst tikt pakļauti nekādai diskriminācijai. Bērnu diskriminācija ir viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc tiek pārkāptas viņu tiesības. Raugoties uz tiesībām no šīs perspektīvas, var atklāt aizspriedumus un uzskatus, kas izraisa netaisnīgu attieksmi. Bērni saskaras ar visa veida diskrimināciju, piemēram, vecuma, dzimuma, invaliditātes, nabadzības vai sociālā statusa dēļ. Pienākums nodrošināt iespēju vienlīdzību starp bērniem ir izteikts ANO Bērnu tiesību konvencijas 2. pantā, kura pirmajā daļā teikts: "Dalībvalstis respektē un nodrošina visas šajā konvencijā paredzētās tiesības ikvienam bērnam, uz kuru attiecas to jurisdikcija, bez jebkādas diskriminācijas un neatkarīgi no bērna, viņa vecāku vai aizbildņu rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģiskās piederības, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, mantiskā stāvokļa, veselības stāvokļa un dzimšanas apstākļiem vai jebkādiem citiem

apstākļiem.” ANO Bērnu tiesību komitejas (turpmāk - komiteja) 12. vispārējā komentārā Nr. 12 (2009) sniegts izvērstis diskriminācijas aizlieguma skaidrojums. Komiteja uzsver, ka dalībvalstis veic atbilstošus pasākumus, lai katram bērnam garantētu tiesības brīvi paust viņa viedokli un lai šo viedokli pienācīgi ņemtu vērā bez diskriminācijas rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģiskās piederības, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, mantiskā stāvokļa, veselības stāvokļa un dzimšanas apstākļiem vai jebkādiem citiem apstākļiem. Dalībvalstis novērš diskrimināciju, tostarp pret neaizsargātām vai atstumtām bērnu grupām, lai nodrošinātu, ka bērniem ir garantētas to tiesības tikt uzklautiem un dota līdzvērtīga iespēja ar citiem bērniem iesaistīties visu to jautājumu risināšanā, kas viņus skar. Diskriminācijas aizliegums ir vispārīgs un attiecas uz jebkuru procesu un jomu. Komiteja īpaši uzsver, ka bērnam ir tiesības tikt aizsargātam pret visa veida vardarbību un dalībvalstīm ir pienākums garantēt šīs tiesības visiem bērniem bez diskriminācijas. Tāpat komiteja uzsver, ka līdzdalībai ir jābūt iekļaujošai, ir jānovērš pastāvošie diskriminācijas modeļi un ir jāuzlabo atstumtu bērnu, tostarp gan zēnu, gan meiteņu, iespējas iesaistīties. Bērni nav homogēna grupa, un līdzdalībai ir jābūt tādai, ar ko visiem nodrošina vienādas iespējas, nediskriminējot neviena iemesla dēļ. Turklāt ir jānodrošina, ka programmas ir kultūrāli piemērotas bērniem no visām kopienām. Saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvenciju dalībvalstīm ir nepārprotams un tūlītējs juridiskais pienākums ieguldīt līdzekļus, lai likvidētu juridiskos, politiskos, ekonomiskos, sociālos un kultūras šķēršļus, kas šobrīd diskriminē bērnus.

[2] Bērna labākās intereses – bērna interesēm ir jābūt galvenajām interesēm visos jautājumos, kas viņus skar, lai viņi varētu pilnībā izmantot savas tiesības. Šis princips izteikts ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. pantā, kura pirmajā daļā teikts: “Visās darbībās attiecībā uz bērniem neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes, primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm.” ANO Bērnu tiesību konvencija nepārprotami atsaucas uz bērna interesēm arī citos pantos: 9. pantā — par bērna šķiršanu no vecākiem, 10. pantā — par ģimenes atkalapvienošanu, 18. pantā — par vecāku pienākumiem, 20. pantā — par bērna izņemšanu no ģimenes vides un alternatīvu aprūpi, 21. pantā — par adopciju, 37. panta c) apakšpunktā — par bērna šķiršanu no vecākiem laikā, kamēr vecāks vai

vecāki atrodas ieslodzījuma vietā, 40. panta 2. punkta b) apakšpunkta iii) daļā — par procesuālajām garantijām, tostarp vecāku klātbūtni, tiesas sēdēs krimināllietās saistībā ar bērnu izdarītiem likumpārkāpumiem. Plašāku informāciju par bērna labākajām interesēm skatīt zemāk apakšnodaļā “Latvijas nacionālais tiesiskais regulējums bērnu tiesību aizsardzībā”.

[3] Tiesības uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību – lai pārējām bērnu tiesībām būtu nozīme, bērniem ir jābūt dzīviem un veseliem. Attīstība ir viens no daudzu ANO Bērnu tiesību konvencijas tiesību galvenajiem mērķiem, piemēram, viens no izglītības mērķiem (ANO Bērnu tiesību konvencijas 29. pants) ir bērna personības, talantu un garīgo un fizisko spēju attīstīšana līdz pilnvērtīgam potenciālam. ANO Bērnu tiesību konvencija sniedzas tālāk nekā tikai tiesību piešķiršana bērniem netikt nogalinātiem; tas ietver tiesības uz izdzīvošanu un attīstību, kas ir formulētas ANO Bērnu tiesību konvencijas 6. pantā: "Dalībvalstis atzīst, ka ikvienam bērnam ir neatņemamas tiesības uz dzīvību. Dalībvalstis dara visu iespējamo, lai nodrošinātu ikviena bērna izdzīvošanu un attīstību."

ANO Bērnu tiesību konvencijas 6.pants ir cieši saistīts ar 19.pantu, kas nosaka, ka dalībvalstīm ir jāveic visi attiecīgie likumdošanas, administratīvie, sociālie un izglītības pasākumi, lai ikvienu bērnu aizsargātu pret fizisku vai psiholoģisku vardarbību, miesas bojājumiem vai nežēlīgu, nevērīgu vai nolaidīgu izturēšanos, sliktu izturēšanos vai ekspluatāciju, tostarp pret seksuālu izmantošanu, kamēr viņš ir vecāku vai jebkura cita likumiskā pārstāvja aprūpē.

Komiteja Vispārējā komentārā Nr. 13 (2011) par bērnu tiesībām būt brīvam no visu veidu vardarbības noteic, ka aizsardzības pasākumiem pret vardarbību jāparedz efektīvas procedūras sociālo programmu ieviešanai, lai nodrošinātu nepieciešamo atbalstu bērnam un personām, kas par viņu rūpējas, kā arī citus pasākumus, lai nepieļautu vardarbības gadījumus un tos identificētu, par tiem paziņotu, nodotu izskatīšanai, veiktu izmeklēšanu, sniegtu bērniem nepieciešamo aprūpi un kontrolētu turpmākās norises, kā arī vērstos tiesā. ANO Vispārējā komentāra Nr.13 (2011) 4.puntā ir iezīmēts arī vardarbības definīcijas pamats, kas noteic, ka ar terminu “vardarbība” saprot “fizisku vai psiholoģisku vardarbību, miesas bojājumus vai nežēlīgu, nevērīgu vai nolaidīgu izturēšanos, sliktu izturēšanos vai ekspluatāciju, tostarp seksuālu vardarbību”. Turklāt tiek uzsvērts, ka izvēloties terminu “vardarbība” šajā vispārējā

komentārā, tas nekādā ziņā nav jāinterpretē kā veids, kā mazināt ietekmi, ko rada nefiziskas, netišas kaitējuma formas, piemēram, nolaidība un psiholoģiska ietekmēšana. Vienlaikus tiek uzsvērts (15.punkts), ka vardarbībai pret bērniem ir postošas sekas, kas atstāj ietekmi uz bērnu izdzīvošanu un attīstību. Šajā punktā ietverts visaptverošs skaidrojums par kaitīgajām sekām, ko vardarbība atstāj uz bērnu ilgtermiņā un īstermiņā, proti, ka tie ir gan miesas bojājumi, fiziskas veselības problēmas (piemēram, augšanas problēmas, plaušu, sirds, aknu un seksuāli transmisīvas slimības), gan kognitīvo spēju pasliktināšanās (piemēram, vājš sniegums skolā un darbā), psiholoģiskas un emocionālas sekas (piemēram, atraidījuma un pamestības sajūta, vāja pieķeršanās, emocionāla trauma, bailes, nemiers, nedrošība un pazemināts pašnovērtējums), gan garīgas veselības problēmas (piemēram, nemiers un depresīvi traucējumi, halucinācijas, atmiņas traucējumi un pašnāvības mēģinājumi), gan veselību apdraudoša uzvedība (piemēram, atkarību izraisošu vielu pārmērīga lietošana un agra dzimumdzīves sākšana). Norādīts, ka vardarbība atstāj sekas uz bērna attīstību un uzvedību (piemēram, skolas neapmeklēšana un agresīva, antisociāla, destruktīva uzvedība attiecībā uz sevi un attiecībās ar citiem) var izraisīt attiecību pasliktināšanos, izslēgšanu no skolas un nonākšanu konfliktā ar likumu. Turklāt pret bērnu vērsta vardarbība palielina turpmākas viktimizācijas risku un vardarbīgas pieredzes uzkrāšanos, tostarp vēlāk vardarbību starp intīmo attiecību partneriem.

Bērnu (cilvēku) tirdzniecība ir viens no tiesību uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību pārkāpuma veidiem. Bērnu tirdzniecība ir saistīta ar bērnu vervēšanu, pārvadāšanu un pārvietošanu peļņas nolūkā. Bērnu komerciāla seksuāla izmantošana var izpausties dažādos veidos, ieskaitot bērna piespiešanu nodarboties ar prostitūciju vai cita veida seksuālām darbībām vai bērnu pornogrāfiju. Bērnu tirdzniecība var būt saistīta arī ar piespiedu darbu vai pakalpojumiem, verdzību vai verdzībai līdzīgām darbībām, piespiedu laulību, orgānu izņemšanu, nelikumīgu starptautisku adopciju, izmantošanu ubagošanā u.c.

Latvija ir pievienojusies [ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokolam par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to](#) (saukts arī par Palermo protokolu).

Palermo protokols izceļ trīs pamatelementus cilvēku tirdzniecības fakta identificēšanai: (1) akts — kas tiek darīts, proti, vervēšana, pārvietošana, izvešana u.tml., (2) darbības veids —

kā tas tiek darīts - spēka draudi vai lietošana, piespiešana, nolaupīšana, krāpšana, maldināšana, ļaunprātīga varas izmantošana vai ievainojamība vai maksājumu vai labumu piešķiršana personai, kas kontrolē upuri; (3) darbības mērķis — ekspluatācija, kas ietver prostitūciju, seksuālu izmantošanu, piespiedu darbu, verdzību vai līdzīgu praksi, kā arī orgānu izņemšanu.

Latvijas Republikas [Krimināllikuma](#) 154.¹ pantā paredzēta kriminālatbildība par cilvēku tirdzniecību, tai skaitā, ja cilvēku tirdzniecība izdarīta pret nepilngadīgo. [Krimināllikuma](#) 154.² pantā sniegts cilvēku tirdzniecības jēdziens: cilvēku tirdzniecība ir ekspluatācijas nolūkā izdarīta personu savervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana, izmitināšana vai saņemšana, lietojot vardarbību vai draudus, vai aizvešanu ar viltu vai izmantojot personas atkarību no vainīgā vai tās ievainojamības vai bezpalīdzības stāvokli, vai arī dodot vai saņemot materiāla vai citāda rakstura labumus, lai panāktu tās personas piekrišanu tirdzniecībai, no kuras ir atkarīgs cietušais. Nepilngadīgā vervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana, izmitināšana vai saņemšana ekspluatācijas nolūkā atzīstama par cilvēku tirdzniecību arī tādā gadījumā, ja tā nav saistīta ar jebkuru no iepriekš minēto līdzekļu izmantošanu.

Efektīvu pasākumu veikšanai, lai novērstu un apkarotu cilvēku tirdzniecību, jo sevišķi sieviešu un bērnu, ir nepieciešama visaptveroša starptautiska pieeja izcelsmes, tranzīta un galamērķa valstīs, kura ietver pasākumus, lai novērstu šādu tirdzniecību, sodītu personas, kas ar to nodarbojas un aizsargātu šādas tirdzniecības upurus, kā arī viņu starptautiski atzīto cilvēktiesību aizsardzību.

Veicinošie faktori bērnu tirdzniecībā var būt daudzveidīgi un sarežģīti, un tie atšķiras atkarībā no valsts, kultūras, ekonomikas un citiem apstākļiem. Tomēr daži no visbiežāk sastopamajiem veicinošajiem faktoriem ir nabadzība, sociālie apstākļi (diskriminācija, vardarbība u.c.), migrācija, korupcija tiesu sistēmā un policijas darbībā.

[4] Bērna līdzdalība un uzklausišana – tā ir būtiska ANO Bērnu tiesību konvencijas dimensija, jo, lai zinātu, kas patiesībā ir bērna interesēs, viņam jābūt iespējai formulēt savu viedokli un viņa viedoklis ir jāciena un jāvērtē. Visiem bērniem ir tiesības brīvi paust savus uzskatus. Princips ir formulēts ANO Bērnu tiesību konvencijas 12. panta pirmajā daļā: “Dalībvalstis nodrošina, lai ikvienam bērnam, kas ir spējīgs formulēt savu viedokli, būtu tiesības

brīvi to paust visos jautājumos, kas viņu skar, turklāt bērna viedoklim jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei.” Bērna viedoklis ir jāņem vērā atkarībā no viņa vecuma un brieduma pakāpes (sk. ANO Bērnu tiesību konvencijas 5. pantu). Plašāku informāciju par bērna līdzdalību skatīt e-moduļa nodaļā “Bērna līdzdalības princips”.

ANO Bērnu tiesību konvencijas izpildi uzrauga komiteja, kuras lēmumiem ir autoritatīvs raksturs attiecībā uz ANO Bērnu tiesību konvencijas tiesību normu skaidrošanu.

Latvijai ir pienākums sniegt komitejai periodiskus ziņojumus par pasākumiem, ko tā veikusi ANO Bērnu tiesību konvencijā atzīto tiesību nostiprināšanai, un par progresu, kas sasniegts šo tiesību realizēšanā. Pirmo ziņojumu Latvija iesniedza divu gadu laikā pēc ANO Bērnu tiesību konvencijas stāšanās spēkā 1992.gadā 14.aprīlī. Pēc tam ziņojums jāsniedz reizi piecos gados. Saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvenciju dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt savu ziņojumu publisku pieejamību savās valstīs. Latvijas ziņojumi ir pieejami [Ārlietu ministrijas tīmekļvietnē](#).

Lai arī iepriekš minēto ANO komiteju apsvērumi tieši nav juridiski saistoši, tie norāda uz starptautiskajos paktos un ANO Bērnu tiesību konvencijā ietverto tiesību normu tvērumu. Augstākā tiesa ir atzinusi, ka komiteju sniegti apsvērumi ir ņemami vērā starptautisko līgumu normu interpretēšanā un piemērošanā ([SKA – 184/2012](#)).

ANO Bērnu tiesību konvencija ir svarīgs instruments, lai stiprinātu bērnu tiesības Latvijas tiesiskajā regulējumā un institūciju praksē. Bērna tiesību komitejas secinājumi ir pamats izmaiņām valsts politikā, likumdošanā un praksē.

ANO Bērnu tiesību konvencijai ir plaša ietekme un nozīme. Uz ANO Bērnu tiesību konvenciju atsaucas arī Eiropas Padomes un Eiropas Savienības institūcijas. ANO Bērnu tiesību konvenciju piemēro ne tikai valstu iestādes un tiesas, bet arī Eiropas Savienības Tiesa un Eiropas Cilvēktiesību tiesa, kas interpretē un piemēro bērnu tiesības konkrētos gadījumos. Konvencija ir arī svarīgs instruments sadarbībai starp Eiropas Savienību un citiem reģioniem un organizācijām, kas veicina bērnu labklājību un aizsardzību pasaulē.

1.2. Eiropas Padomes starptautiskie līgumi

Eiropas Padome ir pieņēmusi un Latvija ir ratificējusi vairākus starptautiskus līgumus, kas regulē bērna tiesības un to aizsardzību, piemēram, [Konvencija par ārlaulībā dzimušo bērnu](#)

[tiesisko statusu](#), [Konvencija par bērnu adopciju](#), [Konvencija par saskarsmi ar bērniem](#), [Konvencija par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību](#) (Lanzarotes konvencija).

Vissvarīgākais Eiropas reģiona nozīmes starptautiskais līgums ir 1950. gada [Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija](#). Konvencijai ir arī vairāki papildu [protokoli](#), kuriem ir tāds pats statuss kā konvencijai un kas veido tās neatņemamu daļu (Latvija nav ratificējusi pilnīgi visus protokolus). Konvencijai ir divu veidu protokoli: institucionāla un procesuāla rakstura, kas attiecas uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas procesu, un materiāltiesiska rakstura, kas paplašina konvencijā garantēto cilvēktiesību loku.

Bērna tiesības noteiktas Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 2. (tiesības uz dzīvību), 3. (spīdzināšanas vai cietsirdīgas vai pazemojošas attieksmes aizliegums), 4. (verdības un piespiedu darba aizliegums), 5. (brīvība un drošība), 6. (tiesības uz taisnīgu tiesu), 8. (privātās un ģimenes dzīves aizsardzība), 10. (vārda brīvība), 14. (diskriminācijas aizliegums) pantā un 1. protokola 2. pantā (tiesības uz izglītību). Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 7. protokola 5. pantā tieši noteikts, ka laulātajiem ir jābūt vienlīdzīgiem savās tiesībās un atbildībā, kurai gan laulāto starpā, gan viņu attiecībās ar bērniem ir privāta likuma raksturs, attiecībā uz laulību, tās laikā un pēc tās šķiršanas. Šis pants neattur valstis no tādu pasākumu veikšanas, kas nepieciešami, lai aizstāvētu bērnu intereses.

Nozīmīga ir arī [Eiropas Sociālā harta](#), kas papildina Eiropas Cilvēktiesību un aizsardzības konvenciju ekonomisko un sociālo tiesību jomā. Bērniem ir tiesības uz speciālu aizsardzību pret fizisku un morālu kaitējumu, kam tie ir pakļauti.

Īpaši izceļams Eiropas Sociālās hartas 7. (tiesības uz īpašu aizsardzību pret fizisku un morālu kaitējumu), 11. (veselības aizsardzība), 15. (tiesības uz arodapmācību, rehabilitāciju un sociālo iekārtošanu (bērniem ar invaliditāti)), 17. (mātes un bērna tiesības uz sociālo un ekonomisko aizsardzību) un 19. (migrējošo strādājošo un viņu ģimeņu tiesības uz aizsardzību un palīdzību) pants.

Daudzas no Eiropas Sociālās hartas tiesībām attiecas tikai uz bērniem. Hartas 7. pants nosaka: lai nodrošinātu efektīvu bērnu tiesību uz aizsardzību izmantošanu, valsts cita starpā

apņemas noteikt, ka minimālais vecums pieņemšanai darbā ir 15 gadi, ar izņēmumiem attiecībā uz bērniem, kas tiek nodarbināti īpaši paredzētos vieglos darbos bez kaitējuma to veselībai, morālei vai izglītībai; noteikt to, ka personas, kas vēl ir pakļautas obligātajai izglītībai, netiek nodarbinātas tādos darbos, kas liegtu tiem pilnībā apgūt šo izglītību; noteikt to, ka darba dienas ilgums personām, kas ir jaunākas par 16 gadiem, tiek ierobežots saskaņā ar to attīstības vajadzībām, it īpaši saskaņā ar to nepieciešamību pēc arodapmācības; noteikt to, ka strādājošiem, kas ir jaunāki par 18 gadiem, ir tiesības ne mazāk kā uz trīs nedēļu ikgadēju apmaksātu atvaļinājumu; noteikt to, ka personas, kas ir jaunākas par 18 gadiem, netiek nodarbinātas nakts darbos, izņemot atsevišķas profesijas, kuras nosaka nacionālā likumdošana vai normatīvie akti; nodrošināt speciālu aizsardzību pret fizisku un morālu kaitējumu, kam tiek pakļauti bērni un jaunieši, it īpaši pret tādu, ko tieši vai netieši var izraisīt to darbs.

Savukārt Eiropas Sociālās hartas 17. pants nosaka: lai nodrošinātu efektīvu mātes un bērna tiesību uz sociālo un ekonomisko aizsardzību izmantošanu, Līgumslēdzējas puses veiks tam nepieciešamos un atbilstošos pasākumus, ieskaitot attiecīgu institūciju un dienestu izveidošanu un uzturēšanu.

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas un Eiropas Sociālās hartas saturs nav atklājams bez [Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakses](#) analīzes un piemērošanas.

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas izpildi uzrauga Eiropas Cilvēktiesību tiesa, kuras nolēmumi ir tiesiski saistoši tikai valstij, pret kuru tie ir pieņemti. Vienlaikus ir jāņem vērā, ka visi Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumi veido tiesas judikatūru, līdz ar to, ja vienā lietā Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir konstatējusi Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas pārkāpumu, tad līdzīgā situācijā lietās pret citām valstīm tā, visdrīzāk, lems tāpat. Visas Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas dalībvalstis pēc nozīmīgu Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu pasludināšanas mēdz pārskatīt savas nacionālās tiesību normas, tiesu un iestāžu praksi, lai izvairītos no nelabvēlīga sprieduma nākotnē.

Eiropas Cilvēktiesību tiesā bieži tiek izskatītas lietas par bērnu tiesībām. Tiesa pievērš uzmanību iesaistīto bērnu tiesībām skatot lietas par dažādiem Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas pantiem, piemēram, 8. pantu par tiesībām uz privātās

un ģimenes dzīves neaizskaramību, 3. pantu par tiesībām uz aizsardzību pret necilvēcīgu un pazemojošu izturēšanos, 6. pantu par tiesībām uz lietas taisnīgu izskatīšanu.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, izskatot prasības, ko iesnieguši bērni vai kas iesniegtas bērnu vārdā, bieži atsaucas uz ANO Bērna tiesību konvenciju, tomēr tā sistemātiski nepiešķir ANO Bērna tiesību konvencijai izšķirošu nozīmi.

Piemēram, lieta [Maslov pret Austriju](#) attiecas uz pieteikuma iesniedzēja izraidīšanu no valsts, kas kā nepilngadīgais bijis notiesāts par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem. Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka tādos gadījumos, kad ir piemērojami izraidīšanas pasākumi pret nepilngadīgu likumpārkāpēju, pienākums ņemt vērā bērna vislabākās intereses ietver pienākumu veicināt bērna reintegrāciju saskaņā ar ANO Bērna tiesību konvencijas 40. pantu. Eiropas Cilvēktiesību tiesa uzskatīja, ka reintegrāciju nav iespējams panākt, izraidot personu un tādā veidā pārraujot saikni ar ģimeni vai sabiedrību. Tātad ANO Bērna tiesību konvencija ir viens no pamatiem, ko tiesa ir izmantojusi, lai secinātu, ka izraidīšana no valsts ir nesamērīga iejaukšanās pieteikuma iesniedzēja tiesībās saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. pantu (tiesības uz ģimenes dzīves neaizskaramību).

Dažos gadījumos ANO Bērna tiesību konvencijā formulētajiem bērnu tiesību principiem ir bijusi liela ietekme uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas argumentāciju, jo īpaši uz Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. panta (tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu) interpretāciju saistībā ar attieksmi pret bērniem, kas nonākuši konfliktā ar likumu. Apcietinājums jāizmanto tikai kā galējais līdzeklis. Tas nozīmē, ka katru reizi, kad valsts iestādēm ir jālemj par bērna apcietināšanu, tām vispirms būtu pienācīgi jāizvērtē alternatīvas, lai aizsargātu bērna labākās intereses (ANO Bērna tiesību konvencijas 40. panta pirmā daļa). Apcietināšana būtu jāapsver tikai tad, ja alternatīvi risinājumi nav iespējami. Apcietināšana būtu jāpiemēro tikai uz visīsāko laiku un saskaņā ar atbilstošām materiālajām un procesuālajām garantijām. Ņemot vērā bērnu vecumu un neaizsargātību, aizturēšanas gadījumā bērniem pienākas īpašas tiesības un garantijas.

Piemēram, lietā [Nart pret Turciju](#) 17 gadus vecais pieteikuma iesniedzējs tika apcietināts, jo tika turēts aizdomās par pārtikas veikala aplaupīšanu. Viņam bija piemērots pirmstiesas apcietinājums uz 48 dienām pilngadīgo personu cietumā. Īpaši uzsverot, ka pieteikuma

iesniedzējs ir nepilngadīgs, Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādīja, ka nepilngadīga apcietināšana pirmstiesas procesa laikā būtu jāizmanto tikai kā galējais līdzeklis un uz iespējami īsāku laiku, taču, ja apcietinājums ir absolūti nepieciešams, nepilngadīgie būtu jānošķir no pilngadīgām personām. Šajā konkrētajā gadījumā iestādes bija mēģinājušas pamatot pirmstiesas apcietinājumu ar faktiski pieejamiem pierādījumiem, bet Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka ar šo iemeslu vien nevar attaisnot pieteikuma iesniedzēja apcietinājuma ilgumu. Tāpēc tiesa šajā lietā konstatēja Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 5. panta trešās daļas pārkāpumu (tiesības uz brīvību un drošību).

Eiropas Cilvēktiesību tiesas un ANO Bērna tiesību konvencijas pieejas neatšķiras attiecībā uz bērnu uzklauššanu tiesā. ANO Bērna tiesību konvencijas 12. panta pirmajā daļā ir apstiprināts, ka bērnam, kas ir spējīgs formulēt savu viedokli, ir tiesības brīvi to paust visos jautājumos, kas viņu skar. Bērna viedoklim jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei.

Arī Eiropas Padomes [Konvencijā par bērnu tiesību piemērošanu](#) ir aplūkotas bērnu tiesības brīvi paust savu viedokli. Šīs konvencijas mērķis ir veicināt bērnu tiesības, piešķirot viņiem īpašas procesuālas tiesības ģimenes lietu procesos tiesu iestādēs, jo īpaši procesos, kas saistīti ar vecāku varas izmantošanu, piemēram, attiecībā uz dzīvesvietas noteikšanu un saskarsmi ar bērniem. Konvencijas par bērnu tiesību piemērošanu 3. pantā bērniem kā procesuālas tiesības ir piešķirtas tiesības būt informētiem un izteikt savu viedokli procesa laikā. Saskaņā ar 4. pantu bērniem ir piešķirtas tiesības lūgt iecelt īpašu pārstāvi tiesas notiekošā procesā, kas viņus skar. Saskaņā ar 6. pantu iestādēm jāraugās, lai bērns būtu saņēmis visu nepieciešamo informāciju, attiecīgos gadījumos bērns personīgi jākonsultē un jāļauj bērnam izteikt savu viedokli.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa regulāri atjauno [prakses apkopojumus](#) par bērna un vecāku tiesībām, kā arī nepilngadīgo aizsardzību.

Eiropas Sociālās hartas satura atklāšanā nedrīkst ignorēt Eiropas Sociālo tiesību komitejas [ziņojumus un lēmumus](#).

Eiropas Sociālo tiesību komitejā darbojas neatkarīgi un objektīvi eksperti, kas pieņem lēmumus par valsts tiesību aktu un valsts institūciju lēmumu atbilstību Eiropas Sociālajai hartai,

izmantojot kolektīvo sūdzību procedūru vai valstu ziņošanas procedūru. Valstis un starptautiskas organizācijas var iesniegt kolektīvas sūdzības pret valstīm, kas ir Eiropas Sociālās hartas dalībvalsts un ir pieņēmušas sūdzību procedūru. Līdz šim komiteja ir izskatījusi sūdzības, lai noskaidrotu, vai valstis ir pārkāpušas bērnu tiesības saskaņā ar tādiem Eiropas Sociālās hartas jautājumiem kā bērnu ekonomiska ekspluatācija, bērnu fiziskā neaizskaramība, migrantu bērnu tiesības uz veselību un piekļuve izglītībai bērniem ar invaliditāti.

Piemēram, lietā [*International Commission of Jurists \(ICJ\) pret Portugāli*](#) tika secināts, ka liels skaits bērnu Portugālē (aptuveni 200 000 bērnu) strādāja apstākļos, kas ietekmēja viņu veselību. ICJ apgalvoja, ka Portugāle pārkāpj Eiropas Sociālās hartas 7. panta 1. punktu, pienācīgi neuzraugot bērnu darbu. Portugāles valdība apstrīdēja šo statistiku, apgalvojot, ka strādāja ne vairāk kā 27 000 bērnu, no kuriem tikai 2500 bērni bija algoti darbinieki un tika nodarbināti pretrunā ar hartu. Portugāles valdība atzīmēja pasākumus, ko tā ir veikusi, lai novērstu bērnu darbu, un aizstāvēja savas Darba inspekcijas darbu. Eiropas Sociālo tiesību komiteja uzskatīja, ka sūdzība ir pieņemama un ka situācija neatbilst Eiropas Sociālajai hartei. Komiteja uzskata, ka hartā paredzētais bērnu darba aizliegums attiecas uz visu bērnu darbu visās ekonomikas nozarēs un uzņēmumu veidos, tostarp ģimenes uzņēmumos, neatkarīgi no tā, vai tas tiek apmaksāts vai neapmaksāts. Vienīgais izņēmums ir “viegls darbs”. Komiteja atzinīgi novērtēja Portugāles stingros tiesību aktus — viss darbs, ko veic bērni, kas jaunāki par 15 gadiem, ir nelikumīgi. Taču saskaņā ar pašas valdības statistiku vairāki tūkstoši bērni veica darbu, pārkāpjot hartu un Portugāles likumus. Ievērojams skaits bērnu veica neapmaksātu darbu tādā nozarē kā lauksaimniecība, kas nav viegls darbs. Turklāt darba ilgums bieži bija pārmērīgs.

Pašnovērtējuma jautājumi

Cik ir ANO Bērnu tiesību konvencijas pamatprincipu?

- 1) 2
- 2) 4
- 3) 6
- 4) Nav noteikta skaita

Kurš no uzskaitītajiem principiem ir viens no ANO Bērnu tiesību konvencijas pamatprincipiem?

- 1) Taisnīgums.
- 2) Bērna līdzdalība un uzklausišana.
- 3) Tiesiskums.
- 4) Samērība.

2. Eiropas Savienības tiesiskais regulējums bērnu tiesību aizsardzībā

Eiropas Savienība ir atzinusi, ka cilvēktiesības, tajā skaitā bērna tiesības, ir Eiropas Savienības tiesību sastāvdaļa. Eiropas Savienības tiesību akti papildina un atbalsta starptautiskos līgumus par bērnu tiesībām, ko ir noslēgusi Eiropas Padome un ANO.

Eiropas Parlamenta 2014. gada 27. novembra [rezolūcija par ANO Bērnu tiesību konvencijas 25. gadskārtu](#) (2014/2919(RSP)) uzsver to, ka Eiropas Savienības dalībvalstis ir ratificējušas ANO Bērna tiesību konvenciju un līdz ar to tām ir nepārprotams pienākums veicināt, aizsargāt un piepildīt ikviena to jurisdikcijā esoša bērna tiesības. Bērnu tiesību veicināšana ir skaidrs mērķis, kas iekļauts Eiropas Savienības politikas virzienos. [Eiropas Savienības Pamattiesību harta](#) paredz, ka jebkādos Eiropas Savienības pasākumos primāri jāņem vērā bērna intereses. Princips, ka jāņem vērā bērna intereses, bērna tiesības uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību, nediskriminēšana un bērna tiesību – paust savu viedokli – respektēšana attiecas uz visiem Eiropas Savienības politikas virzieniem.

Eiropas Savienības tiesiskais regulējums ir saskaņots ar ANO Bērna tiesību konvenciju un tās vispārējiem komentāriem. ANO Bērnu tiesību konvencijas nozīme Eiropas Savienības kontekstā ir liela. ANO Bērnu tiesību konvencija ir arī pamats daudzām Eiropas Savienības regulām un direktīvām, kuras nosaka konkrētus noteikumus dažādās jomās, kas skar bērnu tiesības.

ANO Bērnu tiesību konvencijas 1. pants nosaka, ka par bērnu tiek uzskatīts ikviens cilvēks, kas nav sasniedzis 18 gadu vecumu. Tomēr Eiropas Savienības tiesību sistēmā nav vienotas un oficiālas bērna definīcijas. Bērna definīcija saskaņā ar Eiropas Savienības tiesību aktiem var ievērojami atšķirties atkarībā no regulatīvā konteksta. Piemēram, Eiropas Savienības tiesību aktos, kas reglamentē Eiropas Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu brīvas pārvietošanās tiesības, bērns ir definēts kā “tiešs pēcnācējs vecumā līdz 21 gadam, kurš ir vecāku aizgādībā”. Līdz ar to atbilstoši dažiem Eiropas Savienības tiesību aktiem var būt definēti atšķirīgi standarti un bērna tiesības atkarībā no vecuma.

Visbeidzot – 2021. gada 14. jūnijā Eiropas Komisija pieņēma [Eiropas bērnu garantijas](#) (*European Child Guarantee*). Rekomendāciju mērķis ir novērst un apkarot trūcīgo bērnu sociālo

atstumtību, garantējot piekļuvi svarīgāko pakalpojumu kopumam, cīnīties pret bērnu nabadzību un veicināt vienlīdzīgas iespējas. Jo īpaši ir ieteicams, lai dalībvalstis garantētu efektīvu un bezmaksas piekļuvi pirmsskolas izglītībai un aprūpei, izglītībai un skolā veiktām aktivitātēm, vismaz vienai veselīgai ēdienreizei katru mācību dienu un veselības aprūpei, kā arī efektīvu piekļuvi veselīgam uzturam un atbilstošam mājoklim.

Pirmais būtiskais notikums bija 2000. gadā, kad stājās spēkā Eiropas Savienības Pamattiesību harta, kas ir Eiropas Savienības primārais tiesību akts. Eiropas Savienības Pamattiesību harta definē vērtības, uz kurām balstās Eiropas Savienības institūciju lēmumi un pieņemtie tiesību akti.

Harta uzliek Eiropas Savienībai un tās dalībvalstīm pienākumu aizsargāt tajā nostiprinātās tiesības, kad tās īsteno Eiropas Savienības tiesību aktus. Eiropas Savienības Pamattiesību harta ir pirmais Eiropas Savienības konstitucionālā līmeņa tiesību akts, kurā iekļautas detalizētas atsauces uz bērnu tiesībām.

Atbilstoši Eiropas Savienības Pamattiesību hartai bērniem ir tiesības uz viņu labklājībai nepieciešamo aizsardzību un gādību. Viņi drīkst brīvi paust savu viedokli. Šis viedoklis atbilstīgi bērnu vecumam un briedumam jāņem vērā jautājumos, kas skar bērnu intereses. Visās darbībās, kas attiecas uz bērniem, neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts iestādes vai privātas iestādes, pirmām kārtām jāņem vērā bērna intereses. Katram bērnam ir tiesības regulāri uzturēt personiskas attiecības un tiešus sakarus ar abiem vecākiem, izņemot gadījumus, kad tas ir pretrunā viņa interesēm (Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 24. pants).

Bērnu nodarbināšana ir aizliegta. Minimālais darbā pieņemšanas vecums nedrīkst būt mazāks par to vecumu, kādā beidzas obligātās izglītības apguve, neskarot noteikumus, kas ir labvēlīgāki jauniešiem, un neskarot atsevišķus izņēmumus. Darbā pieņemtiem jauniešiem jābūt viņu vecumam piemērotiem darba apstākļiem, viņiem ir jābūt aizsargātiem pret ekonomisku ekspluatāciju vai jebkuru darbu, kas var kaitēt viņu drošībai, veselībai, fiziskajai, garīgajai, tikumiskajai vai sociālajai attīstībai vai var kavēt izglītības apguvi (Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 32. pants).

Ģimenei tiek nodrošināta juridiska, ekonomiska un sociāla aizsardzība (Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 33. pants).

Otrais pagrieziena punkts bija [Lisabonas līgums](#), kas stājās spēkā 2009. gadā, ar ko ir veiktas nozīmīgas institucionālas, procesuālas un konstitucionālas izmaiņas. Šīs izmaiņas ir stiprinājušas Eiropas Savienības potenciālu veicināt bērnu tiesības, jo īpaši atzīstot bērnu tiesību aizsardzību par vienu no Eiropas Savienības vispārējiem mērķiem (2. panta trešā daļa) un svarīgu Eiropas Savienības ārējo attiecību politikas aspektu (2. panta piektā daļa).

Papildus Eiropas Savienības likumdevējs ir pieņēmis virkni atvasināto tiesību aktu – regulas un direktīvas, kas nosaka konkrētus noteikumus dažādās jomās, kas skar bērnu tiesības, piemēram:

- 1) Eiropas Parlamenta un Padomes 2004. gada 29. aprīļa [direktīva 2004/38/EK](#) par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā, ar ko groza Regulu (EEK) Nr. 1612/68 un atceļ Direktīvas 64/221/EEK, 68/360/EEK, 72/194/EEK, 73/148/EEK, 75/34/EEK, 75/35/EEK, 90/364/EEK, 90/365/EEK un 93/96/EEK;
- 2) Eiropas Parlamenta un Padomes 2011. gada 13. decembra [direktīva 2011/93/ES](#) par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, ar kuru aizstāj Padomes pamatlēmumu 2004/68/TI;
- 3) Eiropas Parlamenta un Padomes 2012. gada 25. oktobra [direktīva 2012/29/ES](#), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI.

Tāpat pastāv dažādu veidu Eiropas Savienības institūciju ieteikumi un atzinumi Eiropas Savienības dalībvalstīm par bērnu tiesību aizsardzību, piemēram:

- 1) 2013. gada Eiropas Komisijas ieteikums "[leguldījums bērnos: nabadzības apburtā loka pārraušana](#)" (2013/112/ES);
- 2) 2018. gada Eiropas Reģionu komitejas atzinums "[Bērnu migrantu aizsardzība](#)" (2018/C 054/14).

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas un citu normatīvo aktu saturu nav iespējams pareizi un pilnīgi atklāt, nepiemērojot [Eiropas Savienības Tiesas nolēmumus un neizmantojot ģenerālvokātu viedokļus](#). Ģenerālvokāti palīdz Eiropas Savienības Tiesai veikt tās

uzdevumus. Lietās, kuras viņiem nozīmētas, ģenerālvokāti, ievērojot pilnīgu objektivitāti un neatkarību, pauž juridisku viedokli.

Eiropas Savienības Tiesa ir izskatījusi daudzas lietas, kas attiecas uz bērnu tiesībām, piemēram, par bērnu pabalstu piešķiršanu pārrobežu situācijās, par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu internetā, par bērnu iesaistišanu noziedzīgos nodarījumos, bērna uzturēšanās tiesībām utt.

Eiropas Savienības Tiesa ir piemērojusi arī ANO Bērna tiesību konvenciju, lai noteiktu, kā Eiropas Savienības tiesību akti būtu jāinterpretē attiecībā uz bērniem. Piemēram, lietā [*Dynamic Medien GmbH pret Avides Media AG*](#) bija jautājums par Vācijas rīcības likumīgumu, nosakot marķēšanas ierobežojumus importētiem DVD un videoierakstiem, kas līdzīgā veidā jau bija pārbaudīti Lielbritānijā. Eiropas Savienības Tiesa secināja, ka Vācijas veiktās marķējuma pārbaudes ir likumīgs Eiropas Savienības brīvas preču aprites noteikumu ierobežojums, ņemot vērā, ka pārbaude mērķis ir aizsargāt bērnu labklājību. Eiropas Savienības Tiesa pamatoja savu lēmumu ar ANO Bērna tiesību konvencijas 17. pantu, kas rosina parakstītājvalstis izstrādāt piemērotas vadlīnijas bērnu aizsardzībai pret mediju sagatavotu informāciju un materiāliem, kas var kaitēt viņu labklājībai.

Arī citās lietās Eiropas Savienības Tiesa ir atsaukusies uz vispārējiem bērnu tiesību principiem, kas arī ir iekļauti ANO Bērna tiesību konvencijā, piemēram, bērna vislabāko interešu principu un tiesībām tikt uzklautam, lai pamatotu spriedumus, jo īpaši starptautiskās bērnu nolaupīšanas gadījumu kontekstā (lieta [*Joseba Andoni Aguirre Zarraga pret Simone Pelz*](#)).

Izņemot šos gadījumus, Eiropas Savienības Tiesa tradicionāli ir bijusi visai piesardzīga, piešķirot ANO Bērna tiesību konvencijai izšķirošu nozīmi, lai gan šī attieksme mainās. Kopš Eiropas Savienības Pamattiesību hartas pieņemšanas Eiropas Savienības Tiesas atsaucē uz tās pantiem par bērnu tiesībām bieži sasaucas ar atsaucēm uz ANO Bērna tiesību konvenciju, ņemot vērā noteikumu līdzību.

Ņemot vērā iepriekš minēto, secināms, ka konkrētās situācijās Eiropas Savienības normatīvie akti uzliek Latvijas valsts un pašvaldību institūcijām noteiktus pienākumus. Savukārt

Eiropas Savienības politikas plānošanas dokumenti atklāj tiesiskās vērtības, kurās balstās Eiropas Savienības normatīvie akti. Līdz ar to visi šie dokumenti izmantojami kopsakarā.

Pašnovērtējuma jautājumi

Kuros gadījumos Latvijas amatpersonai ir jāpiemēro Eiropas Savienības Pamattiesību hartas tiesību normas, kas nosaka bērna tiesības?

- 1) Nekad tieši nepiemēro.
- 2) Gadījumos, kad Latvijas amatpersona pieņem vai piemēro valsts tiesību aktu, kas īsteno kādu Eiropas Savienības direktīvu, vai kad iestādes tieši piemēro kādu Eiropas Savienības regulu.
- 3) Gadījumos, kad Latvijas amatpersona pieņem vai piemēro Eiropas Savienības regulu.
- 4) Visos gadījumos, kad pieņem lēmumu, kas skar bērnu.

Kāda ir galvenā atšķirība starp Eiropas Savienības regulu un direktīvu?

- 1) Regulas tieši piemēro visās dalībvalstīs, bet direktīvas nepieciešama transponēšana valsts līmenī.
- 2) Regulas ir tikai ieteikumi, kamēr direktīvas ir saistošas.
- 3) Direktīvas tieši piemēro visās dalībvalstīs, bet regulas nepieciešama transponēšana valsts līmenī.
- 4) Juridiski nav atšķirības starp regulu un direktīvu un tās piemēro vienādi.

3. Starptautiskās rekomendācijas un vadlīnijas bērnu tiesību aizsardzībā

Starptautisko rekomendāciju un vadlīniju apzīmēšanai tiek lietots jēdziens ieteikuma tiesības (*soft-law instrument*). Termins tiek lietots, lai apzīmētu juridiski nesaistošas rekomendācijas, viedokļus, vadlīnijas, uzvedības kodeksus, rezolūcijas, deklarācijas utt.

Starptautisko institūciju rekomendācijas un vadlīnijas ir nozīmīgi avoti, kas juridiski nav saistoši un Latvijas Republikas Satversmes 89. pants neuzliek pienākumu nodrošināt tādu starptautisko normu izpildi, kuras Latvijai nav saistošas, tomēr tie ir izmantojami kā tiesību palīgavoti, interpretējot nacionālās tiesību normas.

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa atsaucas un izmanto Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijas un to skaidrojošos memorandus, piemēram, lietās [Godlevskiy pret Krieviju](#), [Paksas pret Lietuvu](#). Arī Satversmes tiesa atsaucas un tiesību normu interpretācijā izmanto ANO Bērnu tiesību komitejas vispārējos komentārus kā autoritatīvu avotu tiesību satura noskaidrošanai.

Starptautisko institūciju rekomendāciju un vadlīniju mērķis ir sekmēt starptautisko līgumu un citu normatīvo aktu pareizu un pilnīgu ievērošanu. Rekomendācijas un vadlīnijas nav tieši piemērojamas konkrētos gadījumos, tomēr tās izvērsti atklāj starptautisko līgumu normu saturu un skaidro to pareizu piemērošanu.

Šādās rekomendācijās un vadlīnijās ir apkopotas jaunākās idejas, kuras bieži vien apsteidz laiku. Nebūtu pareizi tās ignorēt, neizvērtējot to nozīmi un nepieciešamību. Valsts nacionālā līmenī šie avoti var kalpot dažādiem mērķiem. Tie var būt gan kā informācijas avots, tiesību zinātnes un praktiķu diskusijas priekšmets, normatīvo aktu grozījumu un tiesību politikas pamats.

Bērnu tiesības attīstās strauji, jaunām metodēm papildinot tradicionālās metodes un izpratnes.

ANO Bērnu tiesību komitejas un Eiropas Padomes rekomendācijas un vadlīnijas ir īpaši izceļamas.

ANO Bērnu tiesību komitejas vispārējie komentāri cita starpā aicina mazināt plaisu starp likumdošanā noteikto un praksē īstenoto, nodrošināt optimālu institucionālo vadību bērnu un

ģimenes politikas kā starpnozaru politikas īstenošanas modeli, kā arī īpašu uzmanību pievērst preventīvajiem pasākumiem.

ANO Bērnu tiesību komiteja ir izdevusi 26 vispārējos komentārus par dažādām tēmām:

- Vispārējais komentārs Nr. 1 (2001) par izglītības mērķi;
- Vispārējais komentārs Nr. 2 (2002) par neatkarīgu valsts cilvēktiesību iestāžu lomu bērnu tiesību veicināšanā un aizsardzībā;
- Vispārējais komentārs Nr. 3 (2003) par HIV/AIDS un bērnu tiesībām;
- Vispārējais komentārs Nr. 4 (2003) par pusaudžu veselību un attīstību ANO Bērnu tiesību konvencijas kontekstā;
- Vispārējais komentārs Nr. 5 (2003) par ANO Bērnu tiesību konvencijas vispārējiem īstenošanas pasākumiem;
- Vispārējais komentārs Nr. 6 (2005) par rīcību attiecībā uz nepavadītiem un nošķirtiem bērniem ārpus viņu izcelsmes valsts;
- Vispārējais komentārs Nr. 7 (2005) par bērnu tiesību īstenošanu agrīnā bērnībā;
- Vispārējais komentārs Nr. 8 (2006) par bērnu tiesībām uz aizsardzību pret miesas sodiem un citiem nežēlīgiem vai pazemojošiem soda veidiem;
- Vispārējais komentārs Nr. 9 (2006) par bērnu ar invaliditāti tiesībām;
- Vispārējais komentārs Nr. 10 (2007) par bērnu tiesībām tiesvedības sistēmā;
- Vispārējais komentārs Nr. 11 (2009) par pirmiedzīvotāju bērniem un viņu tiesībām saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvenciju;
- Vispārējais komentārs Nr. 12 (2009) par bērna tiesībām tikt uzklautam;
- Vispārējais komentārs Nr. 13 (2011) par bērna tiesībām būt brīvam no visu veidu vardarbības;
- Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013) par bērnu tiesībām, lai primārais apsvērums būtu viņu intereses;
- Vispārējais komentārs Nr. 15 (2013) par bērna tiesībām uz visaugstvērtīgāko pieejamo veselības standartu;
- Vispārējais komentārs Nr. 16 (2013) par valsts pienākumiem attiecībā uz uzņēmējdarbības nozares ietekmi uz bērnu tiesībām;

- Vispārējais komentārs Nr. 17 (2013) par bērna tiesībām uz atpūtu un brīvo laiku, tiesībām piedalīties spēlēs un izklaides pasākumos, kultūras dzīvē un nodarboties ar mākslu;
- Vispārējais komentārs Nr. 18 (2014) par kaitīgu praksi;
- Vispārējais komentārs Nr. 19 (2016) par valsts budžeta izstrādi bērnu tiesību īstenošanai;
- Vispārējais komentārs Nr. 20 (2016) par bērnu tiesību īstenošanu pusaudžu vecumā.
- Vispārējais komentārs Nr. 21 (2017) par ielu bērniem;
- Vispārējais komentārs Nr. 22 (2017) par vispārējiem principiem attiecībā uz bērnu cilvēktiesībām starptautiskās migrācijas apstākļos;
- Vispārējais komentārs Nr. 23 (2017) par valsts pienākumiem attiecībā uz bērnu cilvēktiesībām starptautiskās migrācijas apstākļos izcelsmes, tranzīta, galamērķa un atgriešanās valstīs;
- Vispārējais komentārs Nr. 24 (2019) par bērnu tiesībām bērnu tieslietu sistēmā;
- Vispārējais komentārs Nr. 25 (2021) par bērnu tiesībām saistībā ar digitālo vidi;
- Vispārējais komentārs Nr. 26 (2023) par bērnu tiesībām un vidi, īpašu uzmanību pievēršot klimata pārmaiņām.

Iepriekš minētie ANO Bērnu tiesību komitejas vispārējie komentāri ir pieejami ANO [tīmeklīvietnē](#) angļu valodā un arī Latvijas Republikas Tiesībsarga biroja [tīmeklīvietnē](#) latviešu valodā.

Eiropas Padomes mērķis ir atbalstīt to starptautisko standartu īstenošanu visās Eiropas Padomes dalībvalstīs, kas attiecas uz bērnu tiesību jomu, un jo īpaši veicināt ANO Bērnu tiesību konvencijas īstenošanu, uzsverot tās galvenos principus: diskriminācijas aizliegumu, tiesības uz dzīvību un attīstību, bērna labākas intereses kā lēmumu pieņēmēju primāro apsvērumu un bērnu tiesības tikt uzklautiem.

Eiropas Padomes Ministru komiteja un citas Eiropas Padomes institūcijas ir pieņēmušas vairākus bērnu tiesību [instrumentus](#), kas piedāvā praktiskas vadlīnijas, papildinot saistošus Eiropas juridiskos pasākumus.

1. Pamatnostādnes par bērniem draudzīgu tieslietu sistēmu (*Guidelines on child-friendly justice*) (2010)

Ikviens bērns tā vai citādi var saskarties ar tieslietu sistēmu. Daudziem tā ir ļoti nepatīkama pieredze, lai gan varētu būt un vajadzētu būt citādi, tādējādi varētu novērst daudzus šķēršļus un nevajadzīgu ciešanu avotus. Lai gan starptautiskajā un Eiropas līmenī ir veiksmīgi noteikti pamatprincipi, nevar teikt, ka tiesiskums vienmēr ir draudzīgs bērniem. Tieši atbildot uz Eiropas Padomes ierosināto plašo apspriešanos, bērni un jaunieši ziņoja par vispārēju neuzticēšanos sistēmai un norādīja uz daudziem trūkumiem, piemēram, iebiedējošu vidi, vecumam atbilstošas informācijas un paskaidrojumu trūkumu, vāju pieeju ģimenei, kā arī pārāk ilgu vai, gluži pretēji, pārāk ātru tiesvedību. Eiropas Padome pieņēma pamatnostādnes par bērniem draudzīgu tiesisko sistēmu, lai nodrošinātu, ka tiesiskie procesi vienmēr ir draudzīgi pret bērniem neatkarīgi no tā, kas viņi ir un ko viņi ir izdarījuši.

Tieslietu sistēmai jābūt pieejamai, saprotamai un uzticamai, un tai jāizturas pret bērniem ar cieņu, rūpēm un taisnīgumu. Sistēmai jāpielāgo savs temps bērniem: tā nav ne ātra, ne ilgstoša, bet gan samērīgi ātra. Pamatnostādnes ir paredzētas, lai nodrošinātu un garantētu, ka visiem bērniem ir pienācīga piekļuve tiesvedībai un attieksme pret viņiem ir cieņpilna un atsaucīga.

Labestība un laipnība pret bērniem palīdz aizsargāt bērnus. Atkārtotas nopratināšanas, iebiedējoša vide un procedūras, diskriminācija – šāda prakse vairo bērnu sāpes un traumas, kuri jau tā var būt ļoti cietuši un kuriem nepieciešama aizsardzība. Bērniem draudzīga sistēma sniedz atvieglojumu un kompensāciju; tā nerada papildu sāpes un grūtības un nepārkāpj bērnu tiesības. Pirmām kārtām bērniem no dzimšanas līdz 17 gadu vecumam – neatkarīgi no tā, vai viņi ir tiesvedības puse, cietušais, liecinieks vai likumpārkāpējs, – būtu jāgūst labums no pieejas "vispirms bērni". Pamatnostādnes par bērniem draudzīgu tiesiskumu tika izstrādātas, lai pasargātu bērnus no sekundāras viktimizācijas tieslietu sistēmā, jo īpaši veicinot holistisku pieeju bērnam, kas balstīta uz saskaņotām starpdisciplinārām darba metodēm.

Pamatnostādnēs papildus pamattekstam ir iekļauts paskaidrojuma raksts, kurā izklāstīti Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras paraugi un konkrēti labas prakses piemēri, kas ir

iedvesmojuši un kas paredzēti profesionāliem, kuri strādā ar bērniem tieslietu jomā. Pamatnostādņu pieņemšana par bērniem draudzīgu tiesiskumu ir nozīmīgs solis uz priekšu.

2. Rekomendācijas CM/Rec(2009) 10 dalībvalstīm par integrētām valsts stratēģijām bērnu aizsardzībai pret vardarbību (*Recommendation CM/Rec(2009)10 to member states on integrated national strategies for the protection of children from violence*)

Rekomendācijas veicina visaptverošas valsts sistēmas izstrādi un īstenošanu, lai aizsargātu bērnu tiesības un izskaustu vardarbību pret bērniem. Pamatnostādnes atsaucas uz jēdzienu "bērni" un "vardarbība" definīcijām, kas attiecīgi ietvertas ANO Bērnu tiesību konvencijas 1. un 19. pantā.

Rekomendāciju pamatā ir astoņi vispārējie principi (aizsardzība pret vardarbību, tiesības uz dzīvību un maksimālu izdzīvošanu un attīstību, nediskriminācija, dzimumu līdztiesība, bērnu līdzdalība, valsts pienākumi, citu dalībnieku pienākumi un līdzdalība, bērna intereses) un četri operatīvie principi (vardarbības daudzdimensionālais raksturs, integrēta pieeja, starpnozaru sadarbība, daudzu ieinteresēto personu pieeja). Tie ir iekļauti visās sadaļās, tostarp iedaļās par integrētu rīcību valsts, reģionālā un vietējā līmenī, izglītošanas un informētības veicināšanas pasākumiem, tiesisko, politisko un institucionālo sistēmu, pētniecību un datu vākšanu.

Rekomendācijas atbalsta bērnu tiesību ievērošanas kultūras veicināšanu, pamatojoties uz padziļinātām zināšanām par bērnu tiesībām un izpratni par bērnu neaizsargātību un spējām. Rekomendāciju galvenā mērķgrupa ir visi attiecīgie profesionāļi, kas saskaras ar bērniem.

Rekomendāciju galvenajos ieteikumos aicināts izstrādāt integrētu valsts stratēģiju bērnu aizsardzībai pret vardarbību. Stratēģija tiek saprasta kā daudzpusīga un sistemātiska, ja pilnībā integrēta valsts politikā bērnu tiesību veicināšanai un aizsardzībai, ar konkrētu laika grafiku, reālistiskiem mērķiem, ko koordinē un uzrauga viena aģentūra (ja iespējams, turklāt saskaņā ar valsts tiesību aktiem), ko atbalsta atbilstoši cilvēkresursi un finanšu resursi un kas balstās uz jaunākajām zinātnes atziņām.

Rekomendācijās tiek veicināta bērniem draudzīgu pakalpojumu un mehānismu izveide. Ar tiem saprot bērna tiesību aizsardzību un bērna interešu ievērošanu. Svarīgs ieteikums aicina visus attiecīgos profesionāļus obligāti ziņot par vardarbības gadījumiem pret bērniem.

3. Rekomendācijas CM/Rec(2011)12 par bērnu tiesībām un bērniem un ģimenēm draudzīgiem sociālajiem pakalpojumiem (*Recommendation CM/Rec(2011)12 on children's rights and social services friendly to children and families*)

Rekomendācijas attiecas uz bērnu tiesībām sociālo pakalpojumu plānošanā, sniegšanā un novērtēšanā, kas jāpielāgo bērnu un viņu ģimeņu vajadzībām. Tā pamatā ir bērna interešu princips un bērna tiesības uz nodrošinājumu, līdzdalību un aizsardzību.

Rekomendācijas attiecas uz visiem bērniem bez diskriminācijas neatkarīgi no situācijas, bērna spējām vai iemesliem, kādos tie var nonākt saskarē ar sociālajiem pakalpojumiem, kā arī attiecībā uz visiem sociālo dienestu lēmumiem, kas var tieši vai netieši ietekmēt viņu dzīvi. Rekomendācijas mērķis ir nodrošināt, ka sociālie pakalpojumi tiek sniegti, individuāli izvērtējot bērna vajadzības un apstākļus, un ņem vērā paša bērna viedokli, kopsakarā ar bērna vecumu, brieduma līmeni un spējām.

Sociālie dienesti ir bērnu aizsardzības sistēmas viena no sastāvdaļām. Ja sociālo pakalpojumu sistēmas nespēj efektīvi aizsargāt bērnu tiesības un labklājību, krasi palielinās bērnu tiesību pārkāpumu risks. Tas var izraisīt bērnu neuzticēšanos iestādēm un pakalpojumu sniedzējiem, tādējādi palielinot turpmāku bērnu tiesību pārkāpumu iespējamību. Lai efektīvi aizsargātu bērnus, kuri atrodas neaizsargātās situācijās, sociālajiem dienestiem ir jāizmanto uz bērnu vērsta pieeja.

Rekomendācijas balstās uz bērnu tiesību principiem un nodrošina dalībvalstīm pamatu, lai kritiski izvērtētu sociālo pakalpojumu tiesību aktus, politiku un sniegšanu, uzlabotu to darbu un galu galā veicinātu labākus rezultātus bērniem.

Rekomendāciju pamatā ir trīs principi: sociālo pakalpojumu sniegšana bērna interesēs, bērna tiesības uz līdzdalību un bērna tiesības uz aizsardzību. Šie trīs principi ir jāpiemēro visiem bērniem sniegtajiem sociālajiem pakalpojumiem, tostarp vispārējiem, specializētajiem un intensīvajiem sociālajiem pakalpojumiem, kā arī visos sociālo pakalpojumu sniegšanas aspektos.

Bērniem draudzīgu sociālo pakalpojumu vispārīgi elementi ir informēšana un konsultēšana, pakalpojumu pieejamība, atbilstība, piemērotība, starpdisciplināra un daudzu

aģentūru sadarbība, profesionālā kompetence: mācības, uzraudzība un atbildība, konfidencialitāte un tiesības uz privātumu.

4. Rekomendācijas CM/Rec(2018)7 par pamatnostādņēm bērna tiesību ievērošanai, aizsardzībai un īstenošanai digitālajā vidē (*Recommendation CM/Rec(2018)7 on guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment*).

Bērniem ir nepieciešama īpaša aizsardzība tiešsaistē, un viņi ir jāizglīto par to, kā izvairīties no briesmām un kā gūt maksimālu labumu no interneta lietošanas.

Rekomendācijās ir ietverti ieteikumi, kas adresēti valstīm, pēc tiem ir noderīgas, tematiski virzītas sadaļas, lai valstīm sniegtu norādījumus par pamatprincipiem un tiesībām, darbības principiem un pasākumiem, lai ievērotu, aizsargātu un īstenotu bērna tiesības digitālajā vidē, valsts sistēmām un starptautisko sadarbību un koordināciju.

Rekomendāciju mērķis ir palīdzēt valstīm un citām attiecīgajām ieinteresētajām personām to centienos pieņemt visaptverošu, stratēģisku pieeju, veidojot un ierobežojot bieži vien sarežģīto digitālās vides pasauli. Bērnu mijiedarbības un drošības nodrošināšana šajā vidē ir ārkārtīgi svarīga. Starp daudzajiem aplūkotajiem tematiem ir personas datu aizsardzība, bērniem draudzīga satura nodrošināšana, kas pielāgots viņu attīstošajām spējām, palīdzības tālruņi un karstās līnijas, neaizsargātība un noturība, kā arī bērnu pašu loma un uzņēmumu loma, un pienākumi. Turklāt rekomendācijās valstis tiek aicinātas iesaistīt bērnus, tostarp lēmumu pieņemšanas procesos, lai nodrošinātu, ka valsts politikā tiek pienācīgi ņemta vērā digitālās vides attīstība.

Rekomendācijas ir interesantas ļoti plašai auditorijai, sākot no valsts iestādēm, profesionāļiem, pilsoniskās sabiedrības, uzņēmējdarbības un rūpniecības nozarēm līdz pat ģimenēm un pašiem bērniem.

5. Rekomendācijas CM/Rec(2019)10 par digitālās pilsonības izglītības attīstību un veicināšanu (*Recommendation CM/Rec(2019)10 on developing and promoting digital citizenship education*)

Rekomendācijas aicina attīstīt un veicināt digitālās pilsonības izglītību un noteikt to par politikas veidotāju prioritāti. Tajās ir norādīts, ka digitālā vide nodrošina cilvēkiem vēl nebijušu iespēju izpausties, pulcēties un piedalīties, kā arī paver jaunas iespējas uzlabot piekļuvi un iekļautību.

Digitālās pilsonības izglītība var veicināt izpratni par diskrimināciju un aizspriedumiem, kas balstīti uz dzimumu stereotipiem, un to ietekmi uz tiešsaistes un bezsaistes pasauli. Tā var arī palīdzēt radīt lielākas izglītības iespējas meitenēm un sievietēm zinātnes, tehnoloģiju, inženierzinātņu un matemātikas jomās un nodrošināt, ka visi iedzīvotāji pilnībā gūst labumu no digitālās revolūcijas.

Rekomendācijās ir uzsvērts, cik svarīgi ir dot iespēju izglītības guvējiem nodrošinot līdzekļus, apgūt prasmes un kompetences demokrātiskā kultūrā un ļaut viņiem risināt problēmas un mazināt riskus, ko rada digitālā vide un jaunās tehnoloģijas.

Eiropas Padomes Ministru komiteja un citas Eiropas Padomes institūcijas ir pieņēmušas arī citus ieteikuma dokumentus, piemēram:

1. Bērnu līdzdalības novērtēšanas rīks (*Child participation assessment tool*), 2016;
2. Bērni un jaunieši aprūpē (*Children and young people in care*), 2009;
3. Vadlīnijas par bērniem draudzīgu veselības aprūpi (*Guidelines on child-friendly health care*), 2011;
4. Rekomendācijas CM/Rec(2010)2 par bērnu ar invaliditāti deinstitutionalizāciju un dzīvi sabiedrībā (*Recommendation CM/Rec(2010)2 on deinstitutionalisation and community living of children with disabilities*);
5. Rekomendācijas CM/Rec(2012)2 par bērnu un jauniešu līdz 18 gadu vecumam līdzdalību (*Recommendation CM/Rec(2012)2 on the participation of children and young people under the age of 18*);
6. Rekomendācijas CM/Rec(2016)2 par pilsoņu internetu (*Recommendation CM/Rec(2016)2 on the Internet of citizens*);
7. Rekomendācijas CM/Rec(2018)5 par bērniem, kuru vecāki atrodas ieslodzījumā (*Recommendation CM/Rec(2018)5 concerning children with imprisoned parents*);

8. Rekomendācijas CM/Rec(2019)11 par efektīvu aizbildnību nepavadītiem un no ģimenes nošķirti bērniem migrācijas kontekstā (*Recommendation CM/Rec(2019)11 on effective guardianship for unaccompanied and separated children in the context of migration*);
9. Rekomendācijas CM/Rec(2020)2 dalībvalstīm par romu un/vai klejotāju vēstures iekļaušanu skolu mācību programmās un mācību materiālos (*Recommendation CM/Rec(2020)2 to member States on the inclusion of the history of Roma and/or Travellers in school curricula and teaching materials*);
10. Rekomendācijas Rec (2005)5 par bērnu, kas dzīvo aprūpes iestādēs, tiesībām (*Recommendation Rec (2005)5 on the rights of children living in residential institutions*);
11. Rekomendācijas CM/Rec(2010)5 dalībvalstīm par pasākumiem cīņai pret diskrimināciju seksuālās orientācijas vai dzimumidentitātes dēļ (*Recommendation CM/Rec(2010)5 to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*).

ANO un Eiropas Padomes institūcijas izdod dažādus informatīvus un izglītojošus materiālus, kas paredzēti gan speciālistiem, gan sabiedrībai kopumā. Tādā veidā šīs starptautiskās institūcijas ne tikai skaidro un padara pieejamāku savu praksi, bet veicina speciālistu tālākizglītību un sabiedrības informētību par savām tiesībām un to aizsardzību.

Pašnovērtējuma jautājumi

Vai ir jāizmanto starptautisko institūciju rekomendācijas un vadlīnijas lēmumu pieņemšanā?

- 1) Tikai tad, ja tieši vai netieši skar vai var skart bērnu intereses.
- 2) Jāizmanto vienmēr, jo tās ir juridiski nesaistošas, tomēr autoritatīvs palīgavots bērnu tiesību satura noskaidrošanai.
- 3) Nē, jo tās ir juridiski nesaistošas.
- 4) Jā, jo tās ir juridiski saistošas, ja valsts ir konkrētās starptautiskās institūcijas dalībvalsts.

Cik daudz vispārējo komentāru ANO Bērnu tiesību komiteja ir izdevusi?

- 1) 10
- 2) 21
- 3) 26
- 4) 33

4. Latvijas nacionālais tiesiskais regulējums bērnu tiesību aizsardzībā

Bērnu tiesības un to piemērošanu nosaka dažādi tiesību avoti – normatīvie tiesību akti (likumi, Ministru kabineta noteikumi un pašvaldību noteikumi), vispārējie tiesību principi, judikatūra, normatīvo tiesību aktu izstrādes procesa materiāli un tiesību doktrīna.

[Latvijas Republikas Satversme](#) formulē vērtības, kurām jāatbilst bērnu tiesību aizsardzības tiesiskajai sistēmai:

- 1) demokrātiska, tiesiska, sociāli atbildīga un nacionāla valsts balstās uz cilvēka cieņu un brīvību, atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības un ciena mazākumtautības (Ievaddaļa);
- 2) [...] ģimene ir saliedētas sabiedrības pamats (Ievaddaļa);
- 3) ikviens rūpējas par sevi, saviem tuviniekiem [...], izturoties atbildīgi pret citiem [...] (Ievaddaļa);
- 4) Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika (1. pants);
- 5) valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības (110. pants);
- 6) ikvienam ir tiesības uz izglītību. Valsts nodrošina iespēju bez maksas iegūt pamatzglītību un vidējo izglītību. Pamatizglītība ir obligāta (112. pants).

Latvijas Republikas Satversmes 8. nodaļā ietverts konstitucionāli aizsargāto cilvēktiesību katalogs. Tomēr ir jāņem vērā, ka Latvijas Republikas Satversme ir atvērta starptautiskajām cilvēktiesību normām, uzņemot savu pamattiesību normu tvērumā arī starptautisko tiesību normu prasības. Cilvēktiesības nav tikai atsevišķai valstij raksturīgs fenomens vai specifiska satura normu kopums. Cilvēktiesības ir visām demokrātiskām tiesiskām valstīm kopīgs normu kopums, kas tiek aizsargāts ne vien katrā atsevišķā valstī, bet arī ar starptautisko tiesību normu palīdzību. Līdz ar to pamattiesību normu kā vispārējo tiesību principu iztulkošanā tiesību piemērotājs šo normu saturu nevar noteikt patvaļīgi; viņam jāņem vērā arī valsts starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā un kopējā demokrātisko tiesisko valstu pieredze.

Līdz ar to atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes 89. pantam un Satversmes atvērtības principam, tulkojot Latvijas Republikas Satversmes tiesību normas, jāizmanto ANO Bērnu tiesību konvencijas, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas un citu starptautisko līgumu normas, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas un citu starptautisko institūciju prakse.

Satversmes tiesa izskata lietas par likumu un citu normatīvo aktu atbilstību Latvijas Republikas Satversmei.

Satversmes tiesas spriedums un tajā sniegtā attiecīgās tiesību normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām. Arī Satversmes tiesas lēmumā par tiesvedības izbeigšanu sniegtā tiesību normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām.

Satversmes tiesa ir pieņēmusi vairākus tiesas nolēmumus, kuri attiecas uz bērna tiesību aizsardzību, tajā skaitā piemērojusi ANO Bērnu tiesību konvenciju un izmantojusi konvencijas vispārējo komentāru.

Piemēram, lietā Nr. [2019-01-01](#) Satversmes tiesa secināja, ka likumdevējs Latvijas Republikas Satversmes 110. pantā un ANO Bērna tiesību konvencijas 19. panta pirmajā daļā noteikto pienākumu aizsargāt ikvienu bērnu no vardarbības izpilda, izstrādājot kompleksu pasākumu kopumu. Piemēram, par vardarbību pret bērnu personai iestājas likumā noteiktā atbildība, katrai personai ir pienākums ziņot kompetentai iestādei par vardarbību pret bērnu, un bērnu var šķirt no ģimenes, ja bērns tajā ir apdraudēts vardarbības dēļ. Arī apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums ir viens no kompleksiem pasākumiem, kas veicina ikviena bērna aizsardzību no vardarbības.

Lietā Nr. [2020-36-01](#) Satversmes tiesa norāda, ka saskaņā ar ANO Bērna tiesību konvencijas 19. pantu nav pieļaujama nekāda veida vardarbība pret bērniem neatkarīgi no tās rakstura un valstij ir pienākums veikt visus atbilstošos pasākumus nolūkā pilnībā īstenot ikviena bērna tiesības. Turklāt, izstrādājot un īstenojot visaptverošu bērnu aizsardzības sistēmu, uzmanības centrā jābūt preventīvajiem pasākumiem, jo tie ilgtermiņā sniedz lielāko atdevi (sk. *ANO Bērna tiesību komitejas Vispārējo komentāru Nr. 13 (2011) par bērna tiesībām būt brīvam*

no visu veidu vardarbības). Bērna aizsardzībā no vardarbības jāievēro piesardzības princips (sk. ANO Bērna tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 14 (2013) par bērna tiesībām uz to, lai primārais apsvēruma būtu viņa intereses (3. panta pirmā daļa) 73.–74. punktu). Tādējādi valstij ir pienākums nodrošināt iestādēs, kurās uzturas bērni, tostarp skolās, kas īsteno Satversmes 112. pantā noteiktās ikviena bērna tiesības uz izglītību, un pasākumus, kuros piedalās bērni, drošu vidi ikviena bērna attīstībai. Valstij arī jāraugās, lai bērna tiesības un vislabākās intereses ievērotu ne tikai valsts pārvaldes iestādes un to darbinieki, bet arī privāto tiesību subjekti. Vardarbība pret bērnu var atstāt nozīmīgas sekas uz viņa turpmāko attīstību. Tā var nodarīt būtisku kaitējumu bērna sociālajai, emocionālajai, kognitīvajai attīstībai un radīt veselības riskus. Tādējādi jebkāda veida vardarbība pret bērnu ir novēršama visupirms jau tieši ar proaktīviem un preventīviem pasākumiem.

Bērnu tiesības nosaka vairāki likumi, piemēram:

1. [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#) – nosaka vispārīgus noteikumus par bērna tiesībām un brīvībām, viņu aizsardzību un aprūpi, cita starpā, bērna pamattiesības un to pieļaujamās ierobežojumus, ārpusģimenes aprūpes noteikumus, bērna dzīves apstākļus, tiesības bērnam ar īpašām vajadzībām.
2. [Civillikums](#) – ietver vecāku un viņu bērnu savstarpējās attiecības, tiesības un pienākumus, kā arī adopcijas un aizbildnības pamatnoteikumus.
3. [Izglītības likums](#) – nosaka vispārīgus izglītības sistēmas organizācijas aspektus, tostarp pedagogu tiesības un pienākumus, izglītojamo tiesības un pienākumus, izglītības noteikumus bērniem ar īpašām vajadzībām.
4. [Pacientu tiesību likums](#) – nosaka nepilngadīga pacienta tiesības ārstniecībā, likumiskā pārstāvja tiesības un pienākumus.
5. [Imigrācijas likums](#) – nosaka noteikumus par imigrāciju (ieceļošana valstī, uzturēšanās, izraidīšana no valsts utt.) nepilngadīgajiem, kuri ceļo vieni vai kurus pavada vecāks vai cits pieaugušais.
6. [Patvēruma likums](#) – nosaka noteikumus par patvēruma vai alternatīvā statusa vai pagaidu aizsardzības iegūšanu nepilngadīgajiem, kuri ceļo atsevišķi vai kopā ar pieaugušo.

7. [Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likums](#) – ietver speciālus noteikumus par bērniem, piemēram, viņu tiesības uz izglītību un nepavadītu nepilngadīgo aizsardzību.
8. [Invaliditātes likums](#) – nosaka vispārīgus atbalsta sistēmas noteikumus personām ar invaliditāti, tajā skaitā bērniem ar invaliditāti.
9. [Jaunatnes likums](#) – nosaka jaunatnes politikas īstenošanā iesaistītās personas un to kompetenci šīs politikas nozarē, jauniešu līdzdalību jaunatnes politikas izstrādē un īstenošanā, kā arī pamatprincipus finansējuma piešķiršanā jauniešu iniciatīvām, līdzdalībai lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē un darbam ar jaunatni.

Bērnu tiesību aizsardzības procesuālos aspektus nosaka vairāki likumi, piemēram:

1. [Bāriņtiesu likums](#) – nosaka bāriņtiesas kā aizbildnības un aizgādības iestādes vispārīgos darbības (procesuālos) noteikumus, kā arī bāriņtiesas priekšsēdētāja, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieka un bāriņtiesas locekļa mācību programmas apguvi.
2. [Civilprocesa likums](#) – ietver noteikumus par procesuālajām prasībām civillietās, kurās ir iesaistīti bērni (kā prasītāji, liecinieki utt.); adopcijas un pagaidu aizgādības apstiprināšanas procesuālos aspektus.
3. [Kriminālprocesa likums](#) – nosaka procesuālās prasības krimināllietās, kurās ir iesaistīti bērni (kā apsūdzētie, liecinieki, cietušie utt.).
4. [Likums “Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem”](#) – nosaka audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu veidus un piemērošanas kārtību bērniem, kuri atzīti par vainīgiem krimināltiesiskajos vai administratīvo pārkāpumu nodarījumos.
5. [Administratīvā procesa likums](#) – nosaka procedūras prasības administratīvajās lietās, kurās iesaistīti bērni (kā pieteicēji, liecinieki utt.).
6. [Administratīvās atbildības likums](#) – nosaka administratīvās atbildības noteikumus nepilngadīgajiem; procesuālās prasības administratīvās atbildības lietās, kurās iesaistīti bērni (kā administratīvās atbildības saucamā persona, sodītā persona, liecinieki, cietušie utt.).
7. [Uzturlīdzekļu garantiju fonda likums](#) – nosaka, kā tiek īstenotas bērna tiesības uz sociālo nodrošinājumu un veicināta bērna izglītības iegūšana, ja bērns iegūst izglītību Latvijas Republikā un viens vai abi bērna vecāki nenodrošina viņam uzturlīdzekļus.

8. [Likums "Par policiju"](#) – nosaka policijas darbinieka tiesības un pienākumus rīcībā pret bērnu, kā arī kārtību, kādā policija pilda likumā noteiktās funkcijas un uzdevumus.
9. [Tiesībsarga likums](#) – nosaka tiesībsarga funkcijas un uzdevumus, tajā skaitā attiecībā uz bērnu tiesību un interešu aizsardzību, kā arī kārtību, kādā tiesībsargs pilda likumā noteiktās funkcijas un uzdevumus.
10. [Pašvaldību likums](#) – nosaka pašvaldības pienākumus bērnu tiesību aizsardzības jautājumos.

No visiem likumiem īpaši uzsverams ir Bērnu tiesību aizsardzības likums, kas ir galvenais nacionālais normatīvais akts un arī ir tā saucamais "jumta" normatīvais akts, kurš jāievēro ikvienam, kas stājas tiesiskās attiecībās ar bērnu vai kuram jāpieņem lēmums attiecībā uz bērnu.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. pantā ir nostiprināts un atklāts bērna tiesību aizsardzības principa saturs.

1. Bērna tiesību un interešu prioritāte visās darbībās

Tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, bērna tiesības un intereses ir prioritāras. Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6.panta otrajai daļai visām darbībām attiecībā uz bērnu neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts vai pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas vai citas fiziskās un juridiskās personas, kā arī tiesas un citas tiesībaizsardzības iestādes, prioritāri ir jānodrošina bērna tiesības un intereses. Šīs personas ievēro bērna labākās intereses visās darbībās, kas tieši vai netieši skar vai var skart bērnu. Arī ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. panta pirmajā daļā noteikts, ka visās darbībās attiecībā uz bērniem neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes, primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm.

2. Bērna intereses un bērna labākās intereses

Likumā tiek lietoti divi jēdzieni. Jēdziens "bērna intereses" tiek attiecināts gan uz gadījumiem, kad nepieciešama bērna interešu pārstāvība, ko parasti realizē bērna vecāki vai citi bērna likumiskie pārstāvji, gan uz gadījumiem, kad tiek analizēta bērna situācija un vērtēta

iespēja nodrošināt bērna tiesības vislabākajā iespējamajā veidā. Jēdziens "bērna labākās intereses" tiek izmantots, lai ilustrētu bērna tiesību prioritāti un bērna situācijai atbilstošāko risinājumu.

Lai tiktu izpildīts pienākums ievērot bērna labākās intereses, tās vispirms jānosaka. Bērna labāko interešu principa piemērošanas joma ir plaša, iekļaujot ne tikai valsts, bet arī privātās struktūras, un aptver visas darbības, kas attiecas ne tikai uz individuālu bērnu, bet arī uz bērniem kā grupu.

Praksē nepieciešams paredzēt visaptverošu bērna interešu noteikšanas procesu, tostarp, paredzot jebkura ierosinātā likuma, politikas vai budžeta piešķiruma ietekmi uz bērnu tiesību prioritātes ievērošanu. Šim procesam jābūt visos valsts pārvaldes līmeņos un politikas izstrādē.

Jāņem vērā, ka bērna interešu noteikšana vienlīdz svarīga ir ne tikai tad, ja atbilstošajai iestādei jāpieņem lēmums, kura adresāts ir bērns, piemēram, par sociālā pakalpojuma piešķiršanu bērnam, bet arī gadījumos, kad iestādes lēmums skar vai var skart bērnu, piemēram, par adopcijas atbilstību bērna interesēm, bērna mantas pārvaldības jautājumiem, bērna ārpusģimenes aprūpi.

Līdz ar to bērna labāko interešu noteikšana jāveic, gan novērtējot ar bērnu saistītu situāciju, gan rīkojoties ar bērnu saistītā lietā, gan pieņemot lēmumu saistībā ar bērnu.

Arī ANO Bērnu tiesību aizsardzības komitejas Vispārējais [komentārs Nr. 14 \(2013\)](#) sniedz skaidrojumu par bērna labāko interešu principu. Konvencijas 3. pants nodrošina bērnam tiesības nevis uz abstraktām labākajām interesēm, bet uz konkrētā bērna interešu (vajadzību) izvērtējumu aktuālajā situācijā, ņemot vērā, ka primāri visas darbības veicamas un jebkuri lēmumi pieņemami, balstoties uz bērna vajadzību novērtējumu.

ANO Bērnu tiesību aizsardzības komiteja uzsver, ka jēdziena "bērna intereses" tvērumā ietilpst gan materiālās tiesības, gan tiesību interpretācijas princips, kas nodrošina, ka dažādu iespējamo interpretāciju gadījumā jāizvēlas tā interpretācija, kas visefektīvāk kalpo bērna tiesību aizsardzībai, gan atsevišķas procedūras noteikums, kas nozīmē, ka lēmuma pieņemšanas procesā jāietver tā iespējamās pozitīvās un negatīvās ietekmes novērtējums attiecībā uz bērnu. Dalībvalstīm jānodrošina, ka lēmumā, kas pieņemts attiecībā uz bērnu, ir

atspoguļoti apsvērumi tā atbilstībai bērna interesēm, kritēriji, uz kuriem apsvērumi balstās, un veikta bērna interešu līdzsvarošana ar citiem apsvērumiem.

Katra bērna interešu novērtēšana ir unikāla darbība, kas jāveic, katrā atsevišķā gadījumā ņemot vērā katra bērna īpašos apstākļus. Tas nozīmē, ka, lai gan bērna interešu izvērtēšana visos gadījumos ietvers vienus un tos pašus kritērijus (sk. zemāk), vadoties no konkrētās situācijas, daži kritēriji nevar tikt izmantoti katrā izvērtēšanā, kā arī vērtēšanas kritēriju svars attiecībā pret citiem kritērijiem var atšķirties.

3. Bērna labāko interešu novērtēšanas kritēriji

Atbilstoši starptautiskajām tiesību normām Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta 2¹.daļā noteikti iepriekš minētie bērna labāko interešu novērtēšanas kritēriji, kas jāņem vērā, nosakot bērna intereses.

Likumā iekļautie kritēriji ir balstīti bērna attīstības vajadzībās. Jāņem vērā, ka kritēriji nav sakārtoti ne hronoloģiskā, ne hierarhiskā secībā, tie jāvērtē atbilstoši katra bērna individuālajai situācijai. Kritēriju izmantošanai bērna labāko interešu noteikšanā ir jāatspoguļojas pieņemtajā lēmumā, ja tāds tiek sagatavots. Kritērijos aptvertas tādas bērna attīstības komponentes kā fiziskā, kognitīvi izzinošā, sociālā, emocionālā un garīgā joma. Kritēriji ir piemērojami kopumā, jo tikai kritēriju mijiedarbībā var noteikt, vai risinājumi ir vērsti uz bērna labāko interešu nodrošināšanu.

Atbilstoši situācijai ņem vērā, cik lielā mērā veicamie pasākumi nodrošina:

- 1) bērnam emocionāli tuvas, pastāvīgas, ģimeniskas attiecības;

Kritērijs veidots pēc iespējas plašs, nenosaucot konkrētu personu loku, lai neierobežotu personu uzskaitījumu, ar kurām bērnam var būt izveidojušās emocionāli tuvas, pastāvīgas, ģimeniskas attiecības. Kritērija mērķis ir pārliecināties, ka pasākumi un risinājumi, kas bērnam tiks nodrošināti, radīs priekšnoteikumus bērna harmoniskai attīstībai, kā arī pēc iespējas saglabās tuvas, pastāvīgas attiecības ar bērna ģimeni un citām bērnam būtiskām personām, nodrošinot drošas piesaistes esību, kam ir izšķiroša nozīme bērna attīstībā.

Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas lietā [Nr. \[B\]/2022](#) norāda, ka, lemjot par to, vai bērnam ir atļaujams noteiktā laikā nakšņot pie sava vecāka, ir jāatrod līdzsvars starp

bērna un vecāka ģimenes saišu uzturēšanu un bērna drošības aizsardzību. Bērna interesēs ir gan uzturēt saikni ar savu ģimeni, gan vienlaikus tikt pasargātam no tādas rīcības, kas kaitē bērna interesēm. Bāriņtiesai ar iesaistītajiem speciālistiem jāmeklē risinājumi, kā saskarsmi saprātīgi nodrošināt, lai pakāpeniski veicinātu bērna piesaisti vecākam, nevis pretēji – to mazinātu. Bāriņtiesa nevar palikt pasīvs situācijas novērotājs.

Latvijas Republikas Augstākās tiesa lietā [Nr. SKC-\[A\]/2023](#) norāda, ka bērna vecāka rīcība, veicot dzimuma maiņu, pati par sevi nevar būt pamats saskarsmes tiesības ierobežošanai ar bērnu. Bērna vecāka dzimuma maiņas fakts neizraisa pierādāmu kaitējumu bērna tiesībām vai interesēm, no kā izriet, ka Civillikuma 181.pantā minēto tiesību ierobežojumu nevar pamatot tikai ar šo faktu.

Latvijas Republikas Augstākās tiesa lietā [Nr. SKC-\[E\]/2023](#) secina, ka vecāku nesaskaņas, konflikti vai domstarpības, tāpat arī viena vecāka destruktīva rīcība pati par sevi nevar veidot pamatu viena vecāka atsevišķas aizgādības nodibināšanai, ja vien minētie faktori būtiski neiespaido bērna interešu nodrošināšanu. Gadījumi, kad vecāki paši vai arī ar bāriņtiesas atbalstu spējuši panākt konfliktsituācijas noregulējumu, nerada pamatu atsevišķas aizgādības nodibināšanai. Izspriežot vecāku strīdu par atsevišķas aizgādības nodibināšanu, tiesai jāņem vērā aktuālās ziņas par abu vecāku rīcību tādu jautājumu risināšanā, kas ietekmē vai var ietekmēt bērna intereses.

2) bērna vajadzībām un spējām atbilstošu izglītību;

Kritērija mērķis ir uzsvērt, ka izglītībai jābūt pielāgotai un atbilstošai konkrēta bērna individuālajām vajadzībām un spējām. Katra bērna spējas ir atšķirīgas. Bērniem ar konkrētām mācīšanās grūtībām vai citām īpašām vajadzībām speciālā izglītība var nodrošināt nepieciešamo atbalstu, lai viņi varētu gūt panākumus mācībās. Katrs bērns ir vērtība un pelnījis izglītību.

3) bērna vajadzībām atbilstošu veselības aizsardzību;

Kritērija mērķis ir uzsvērt bērna tiesības atrasties vidē, kurā ir pasargāts, piemēram, no alkohola un kaitīgo vielu ietekmes. Tāpat mērķis ir uzsvērt to, ka veselības veselībai jābūt pielāgotai un atbilstošai konkrēta bērna individuālajām vajadzībām. Katram bērnam veselības problēmas un vajadzības atšķiras. Pienācīga veselības aizsardzība nodrošina, ka bērna veselības

problēmas tiek laicīgi un pareizi noteiktas un risinātas. Turklāt no kritērija izriet arī tas, ka bērnam notiek regulāras veselības pārbaudes un citi preventīvie pasākumi, kas palīdz novērst veselības problēmas un nodrošina bērna labklājību. Bērniem ar hroniskām slimībām vai īpašām veselības vajadzībām var būt nepieciešama individuāli pieņemta ārstēšana un aprūpe. Bērniem, kuriem ir veselības problēmas, var būt nepieciešams arī psiholoģiskais un emocionālais atbalsts, lai palīdzētu tiem tikt galā ar stresu, bažām un citām emocionālām grūtībām. Bērniem un viņu ģimenēm var būt nepieciešami resursi un informācija par veselības stāvokli, ārstēšanu un atveseļošanos.

4) bērna vecumam, emocionālajām un fiziskajām vajadzībām atbilstošu aprūpi;

Bērna aprūpes jēdziens ir plašs un ietver ne tikai bērna izglītošanu un veselības aprūpi, bet arī audzināšanu utt. Bērna aprūpe attiecas uz pasākumiem, kas nodrošina bērna fizisko, emocionālo un sociālo attīstību, drošību un atbalstu. Kritērija mērķis ir konstatēt, ka bērna aprūpe tiek nodrošināta atbilstoši viņa vajadzībām, ietverot gan emocionālās un fiziskās vajadzības, kā arī vērtējot ne tikai iespējamu atbilstošas aprūpes trūkumu, bet arī bērna pāraprūpi, kas nav mazāk kaitējoša bērna atbilstošai attīstībai. Tādējādi kritērijs ietver arī aprūpētāja lomu, kura vistiešākais uzdevums ir bērna aprūpes nodrošināšana.

5) atbalstu bērna līdzsvarotai garīgajai un fiziskajai attīstībai;

Kritērijs vērtējams, analizējot bērnam pieejamo palīdzību gan garīgo, gan fizisko vajadzību sekmēšanai un iespējai pilnveidoties, veicinot bērna fizisko un emocionālo brīvību.

6) iespēju bērnam attīstīt savu individualitāti, spējas un intereses;

Kritērija kontekstā vērtējama tāda labvēlīgu apstākļu un nosacījumu kopuma radīšana, lai bērna talanta attīstībai būtu pienācīgs atbalsts, kā arī bērnam būtu pieejamas pašrealizācijas iespējas. Jāņem vērā, ka bērnam ir tiesības atbilstoši savam vecumam un fiziskajai un garīgajai attīstībai piedalīties kultūras dzīvē un nodarboties ar mākslu un sportu.

7) bērna līdzdalību ar viņu saistītu lēmumu pieņemšanas procesos;

Kritērijs saistāms ne tikai ar iestāžu un tiesu lēmumiem un bērna nepastarpinātu iesaisti to pieņemšanā. Līdzdalības mērķis ir bērnu iesaistīt un dot iespēju atkarībā no situācijas ietekmēt procesus. Vienlaikus ar minēto aspektu nozīmīgi apzināties, ka bērnam ne tikai jāsniedz informācija, bet arī bērns viņa attīstībai un izpratnei atbilstošā veidā jāinformē par

iestāžu vai tiesas procesu, kuros bērns ir tieši vai pastarpināti iesaistīts, gadījumos, kad tiek risināti jautājumi, kas skar bērna tiesību un tiesisko interešu aizsardzību, norises gaitu kopumā un iespējamās sekas. It sevišķi jāņem vērā, ka lielākā daļa lietu civilprocesuālajā kārtībā tiek risinātas, kad vecāki nav spējuši panākt savstarpēju vienošanos un ir konfliktējošās attiecībās, kas ievērojami ietekmē ģimeni kopumā, bet īpaši bērna emocionālo stāvokli, un ļoti saasinātu konfliktu gadījumos var atstāt neatgriezeniskas sekas uz bērna psihoemocionālo attīstību un spēju socializēties, kā arī veidot noturīgas attiecības. Tā, piemēram, uzsākot procesu iestādē vai tiesvedību, bērnam informāciju par apkārt notiekošo visbiežāk sniedz kāds no vecākiem. Savukārt posmā pēc attiecīga lēmuma pieņemšanas bērnam nereti netiek sniegta informācija par pieņemtā lēmuma sekām vai tā ietekmi uz bērna situāciju. Tādējādi, lai novērstu, ka bērns aktīvi tiek iesaistīts tikai nolēmuma pieņemšanas procesā, kā minēts piemērā, neiekļaujot bērna līdzdalību un iesaisti pēc nolēmuma spēkā stāšanās, nepieciešama aktīva rīcība, izskaidrojot bērnam tiesas pieņemtā lēmuma ietekmi uz viņa turpmāko dzīvi, vienlaikus paskaidrojot tiesas nolēmuma motivāciju, t.i., tiesas spriešanas gaitu un izdarīto secinājumu kopsakarību ar vecāku veiktajām darbībām vai citu informāciju. Tādējādi nepieciešams nodrošināt, ka bērnam tiek sniegta informācija par norisēm iestādēs un tiesās un to ietekmi uz viņa turpmākajām attiecībām ar vecākiem un citiem tuviniekiem. Šādas informācijas saņemšana veicinās bērna psihoemocionālo stabilitāti. Līdz ar to jāņem vērā, ka bērna līdzdalībai var būt dažādi līmeņi, ko, no vienas puses, var noteikt procesuālās tiesību normas, kas iekļautas, piemēram, Civilprocesa likumā vai Administratīvā procesa likumā, bet, no otras puses, nodrošināma arī bērna iesaiste citās situācijās, kur atbilstoši apstākļiem dodama iespēja bērnam risinājumus arī ietekmēt. Tādējādi būtiska ir līdzdalības kvalitāte, t.i., pieaugušajiem, kas nodrošina bērna līdzdalību procesos, ir jā rūpējas, lai panāktu to vislabākajā veidā. Papildus jāņem vērā, ka aktīvai, bērnu iesaistošai līdzdalībai nav vecuma limita.

- 8) bērna viedokļa uzklaušanu un ievērošanu atbilstoši bērna vecumam, briedumam un spējai viedokli formulēt;

Kritērijs attiecināms ne tikai uz bērna tiesībām paust savas domas, bet arī uz bērna tiesībām paust viedokli jebkuros ar viņu saistītos iestāžu un tiesu procesos. Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 20. panta otrajā daļā noteiktajam bērnam tiek dota iespēja tikt

uzklausītam jebkādās ar viņu saistītās iztiesāšanas vai administratīvās procedūrās vai nu tieši, vai ar sava likumiskā pārstāvja vai attiecīgas institūcijas starpniecību. Vienlaikus ne minētā tiesību norma, ne citas nenosaka bērnam imperatīvu pienākumu viedokli paust. Tādējādi bērnam ir jādod iespēja viedokli paust, vienlaikus izprotot, ka bērnam nav pienākums to sniegt, un personām, kas uzklausa bērna viedokli, bērns par to ir jāinformē. Jāpatur prātā, ka bērna viedokli uzklausa un izvērtē kopsakarā ar citiem blakus faktoriem. Līdz ar to bērna viedoklis ne vienmēr būs noteicošais situācijas risinājumā, turklāt tas jālīdzsvaro ar citiem aspektiem. Līdzīgi kā bērna līdzdalībai, tā arī bērna viedokļa uzklausišanai nav vecuma limita. Proti, bērns uzklausāms, un viņa viedoklis vērtējams atbilstoši bērna vecumam un garīgo spēju briedumam.

Latvijas Republikas Augstākās tiesa lietā [Nr. SKA-933/2022](#) secināja, ka bērna sevišķā aizbildņa uzdevums nav noskaidrot bērna vecāka kā viena no procesa dalībniekiem viedokli, bet gan noskaidrot apstākļus no bērna tiesību aizsardzības viedokļa, noskaidrot bērna viedokli lietā un sniegt to tiesai. Apstāklis, ka bērns ir ar īpašām vajadzībām un verbāli gandrīz nekomunicē, nav iemesls, lai sevišķais aizbildnis nevarētu pilnvērtīgi noskaidrot apstākļus no bērna vislabāko interešu ievērošanas viedokļa. Šādā situācijā sevišķais aizbildnis var, piemēram, sadarbojoties ar speciālistiem, noskaidrot apstākļus saistībā ar bērna saskarsmi ar vecāku, ar kuru kopā bērns nedzīvo, un iespējamo vardarbību pret bērnu ģimenē.

Latvijas Republikas Augstākās tiesa lietā [Nr. SKA-343/2022](#) secināja, ka lietās, kurās ir iesaistīts bērns, tāpat kā jebkurā administratīvajā lietā ir jānodrošina objektīvās izmeklēšanas princips un efektīva procesa vadība. Tomēr tiesai lietas apstākļi pilnvērtīgi jānoskaidro, vienlaikus nekaitējot bērna vislabākajām interesēm. To, vai bērna viedoklis tiesai ir jānoskaidro tieši, izlemj tiesa, ievērojot katras konkrētās lietas apstākļus, arī bērna vecumu, brieduma pakāpi un apsvērumus, vai tieša uzklausišana nekaitēs bērnam.

Latvijas Republikas Augstākās tiesa lietā [Nr. SKA-\[B\]/2022](#) secināja: lai varētu objektīvi secināt, vai bērna viedoklis lietā ir ņemams vērā, ir jāvērtē, vai bērna viedoklis nav ietekmēts. Maza bērna viedokli pamatā formē tās ģimenes uzskati, kurā bērns dzīvo. Ja starp ģimeni, kurā bērns dzīvo, un viņa bioloģisko vecāku pastāv nesaskaņas, tiesai šādā situācijā ir jāvērtē, cik objektīvs ir bērna viedoklis.

9) bērna pasargāšanu no lojalitātes konflikta;

Kritērijs tika izdalīts atsevišķi no citiem kritērijiem, jo būtiski ir novērst bērna interešu sadursmi attiecībā uz bērna viedokļa ietekmi uz vecāku vai citu likumisko pārstāvju un citu personu lēmumiem un rīcību. Kā minēts iepriekš, bērnam ir jādod iespēja tikt uzklaštam un iespēja paust viedokli. Diemžēl reizēm amatpersonu rīcības rezultātā bērns tiek ielikts lojalitātes konfliktā, jo amatpersonas, cenšoties uztvert un saprast bērna viedokli, piemēram, jautājumā par dzīvesvietas noteikšanu pie viena no vecākiem, var radīt bērnam iespaidu, ka tieši viņam ir pienākums izlemt jautājumu, par ko pieaugušie nespēj vienoties, un no viņa lēmuma atkarīgi turpmākie iestāžu un amatpersonu lēmumi. Līdz ar to minētā kritērija atbilstošā nodrošināšanā ārkārtīgi svarīga ir tās amatpersonas profesionalitāte, kas uzklausa bērna viedokli, lai bērns tiktu pasargāts no šķietamas atbildības un pienākuma izlemt pieaugušo vietā. Līdz ar to reizēm var būt situācijas, kad, atsaucoties uz diviem iepriekš minētajiem kritērijiem, atbildīgajai amatpersonai nevis jānoskaidro bērna viedoklis, bet bērns viņam saprotamā veidā jāinformē par norisēm.

- 10) drošu vidi, kurā bērnam augt un attīstīties, aizsardzību no vardarbības, apdraudējuma, antisociālas uzvedības un atkarību ietekmes;

Kritērijs aplūkojams kā priekšnosacījums atbilstošai bērna attīstībai, fiziskajai un emocionālajai brīvībai, pašrealizācijai, ņemot vērā, ka pret bērnu nedrīkst izturēties cietsirdīgi, nedrīkst viņu mocīt un fiziski sodīt, aizskart bērna cieņu un godu.

- 11) bērna identitātes saglabāšanu;

Kritērijs paredz, ka jāņem vērā bērnu dažādība un visi identitātes faktori. Lai gan visiem bērniem ir kopīgas vispārējās vajadzības, tas, kā viņi izpauž šīs vajadzības, ir atkarīgs no dažādiem personai raksturīgiem, kā arī fiziskajiem, sociālajiem un kultūras aspektiem, tostarp viņu topošajām spējām. Bērnu tiesības saglabāt identitāti jārespektē un jāņem vērā, izvērtējot to, kas ir bērna labākajās interesēs. Bērnu tiesības uz savas identitātes saglabāšanu noteiktas Bērnu tiesību aizsardzības likuma 8. panta otrajā daļā.

Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesa lietā [Nr. SKA – 1056/2021](#) norāda, ka bērna dzīvošana kopā ar vienu no vecākiem ir pietiekami nopietns arguments, lai bāriņtiesa nolemtu, ka bērna labākajās interesēs ir veidot kopīgas identitātes sajūtu ar to vecāku, ar kuru viņš ikdienā dzīvo kopā. Proti, tas var būt pamats bērna uzvārda un tautības maiņai. Taču tas

nekādā veidā nevar pēc būtības traucēt bērna saskarsmei un attiecību veidošanu ar otru vecāku. Tas, ka bērnam būs viena vecāka uzvārds vai tautība, nepiešķirs, no vienas puses, tam vecākam juridiskas priekšrocības aizgādības īstenošanā, un, no otras puses, nemazinās otra vecāka tiesības viņa bērna saskarsmē vai aizgādībā.

Latvijas Republikas Augstākās tiesa lietā [Nr. SKA-343/2022](#) norāda, ka tiesai, pārbaudot bāriņtiesas lēmuma tiesiskumu, ar kuru izšķirts jautājums par bērna uzvārdu, apstākļi jāvērtē plašā kontekstā – cik ciešas attiecības bērnam ir izveidojušās ar ģimeni, kurā bērns dzīvo, vai bērns sevi identificē ar šo ģimeni, kāda ir bērna psiholoģiskā piesaiste konkrētajai ģimenei un citi tamlīdzīgi apstākļi. Tāpat tiesai, lai izvērtētu bērna saikni ar otru vecāku, ir jāvērtē apstākļi, kas par to liecina: kādas ir bērna attiecības ar otru vecāku, kā tās veidojušās ilgtermiņā, cik ilgi bērns pirms tam ir dzīvojis kopā ar otru vecāku, kāda ir bērna emocionālā piesaiste vecākam.

12) bērna atbildības izjūtas veidošanu;

Kritērija mērķis ir palīdzēt speciālistiem pievērst uzmanību un nepieciešamības gadījumā novērst vecāku pārmērīgu kontroli un pāraprūpi dažādos bērna vecumos, jo tā atstāj nopietnas sekas uz bērniem. Mazinot pāraprūpi, netiešā veidā iespējams mazināt arī paškaitējošu uzvedību pusaudžu vidū, atkarību izraisīšu vielu lietošanu, opozicionāru uzvedību, iesaistīšanos antisociālos grupējumos, mazināt sociālo izolāciju, ko vecāki, neļaujot bērniem atbilstoši vecumam pieņemt lēmumus un uzņemties atbildību, var veicināt. Arī pārlietu liela ierobežošana un vecāku viedokļa uzspiešana var novest pie iepriekš minētajām problēmām. Atbildības sajūtas veidošana veicina arī pašnoteikšanos, attīstot tādas personības kvalitātes kā iniciatīva, uzdrīkstēšanās, atbildības uzņemšanās, kam ir būtiska nozīme, bērniem pieaugot un iekļaujoties sabiedrībā, kā arī karjeras izvēlē.

13) citus bērna attīstībai un labklājībai nozīmīgus apstākļus.

Kritēriju uzskaitījums nav izsmeļošs, jo tiesību normā nav iespējams iekļaut pilnīgi visas iespējamās situācijas, kuras būs jāņem vērā, lai novērtētu bērna labākās intereses. Lai nodrošinātu, ka piemērotāji nav sasaistīti tikai ar normās nosauktajiem aspektiem, pēdējais kritērijs ir atstāts atvērts. Tas dod iespēju ņemt vērā arī tādus apstākļus, kas nav minēti, bet kam ir nozīme konkrētajā situācijā.

4. Bērna situācijas ilgtspējīgs risinājums

Novērtējot bērna labākās intereses, analizējot pieejamo informāciju par katra bērna situāciju, veicot darbības vai pieņemot lēmumus, jātiecas uz to, lai bērna situācijai rastu ilgtspējīgu risinājumu, nepieciešamības gadījumā izveidojot secīgas rīcības un lēmumu plānu bērna situācijas risināšanai.

Šīs likuma normas ir materiālas, tām nav procesuāla rakstura. Līdz ar to tās nav sasaistāmas ar kādu konkrētu termiņu, bet gan vērstas uz to, lai visas personas, kas gādā par bērna labāko interešu nodrošināšanu, rīkotos tā, lai pēc iespējas samazinātu jaunu situāciju mainošu lēmumu un procesu iespējamību, kas skar bērnu. Tas nozīmē, ka amatpersonai, piemēram, nodrošinot bērnam ārpusģimenes aprūpi, ir ārkārtīgi rūpīgi jāizvērtē, vai konkrētais ārpusģimenes aprūpes sniedzējs ir bērnam vispiemērotākais, pēc iespējas novēršot situācijas, ka bērns vairākas reizes tiek pārvietots no viena ārpusģimenes aprūpes sniedzēja pie cita. Tāpat jāapzinās, ka var būt situācijas, kad īstermiņa lēmums, piemēram, tūlīt un tagad nogādāt bērnu drošā vidē, novēršot viņa dzīvības apdraudējumu, vienlaikus ir pirmais solis uz bērna situācijas ilgtspējīgu risināšanu – bērna vecumam, emocionālajām un fiziskajām vajadzībām atbilstošu aprūpi. Tādējādi bērna situācijas ilgtspējas nodrošināšanā būtiska ir īstermiņa un ilgtermiņa lēmumu līdzsvarošana.

Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesa lietā [Nr. SKA-933/2022](#) secināja, ka katrā bērnu tiesību lietā ir jādomā, kā ilgtermiņā nodrošināt bērna tiesību efektīvu ievērošanu un aizsardzību. Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta 2.¹ daļas 1. un 10. punktam, nosakot bērna labākās intereses, nepieciešams tiekties uz bērna situācijas ilgtspējīgu risinājumu, atbilstoši situācijai ņemot vērā, cik lielā mērā veicamie pasākumi nodrošina bērnam emocionāli tuvas, pastāvīgas, ģimeniskas attiecības, kā arī aizsardzību no vardarbības, apdraudējuma, antisociālas uzvedības. Tas nozīmē meklēt arī ilgtermiņa risinājumu bērna tiesību ievērošanai uz saskarsmi jeb ģimenes saišu uzturēšanu ar vecāku, ar kuru bērns kopā nedzīvo, kā arī to, ka bērnam ir jābūt pasargātam no vardarbības.

5. Sadarbība bērna tiesību aizsardzībā

Bērna tiesību aizsardzība īstenojama, sadarbojoties ar ģimeni, valsts un pašvaldību institūcijām, sabiedriskajām organizācijām un citām fiziskajām un juridiskajām personām.

Pašvaldību līmenī institūciju sadarbības organizēšanu un kārtību, kādā īstenojama bērnu tiesību aizsardzība, nosaka Ministru kabineta 2017. gada 12. septembra noteikumi Nr. 545 "[Noteikumi par institūciju sadarbību bērnu tiesību aizsardzībā](#)".

Tāpat arī citos normatīvajos aktos izveidotas pastāvīgas sadarbības platformas - Valsts probācijas dienesta starpinstitūciju sadarbības sanāksmes darbojas pamatojoties uz [Valsts probācijas likuma](#) 21.¹ pantu un starpinstitucionālās sadarbības programma "Bērna māja" pamatojoties uz [Bērnu tiesību aizsardzības likuma](#) 52.¹ pantu.

Bērnu tiesību aizsardzības likums arī nosaka, ka darbība vai bezdarbība, kuras rezultātā netiek ievērotas bērna tiesības (bērna atstāšana bez minimāliem iztikas līdzekļiem, pajumtes, aprūpes, aizbildnības) vai citas darbības, kas ierobežo bērna personiskās vai īpašuma tiesības un brīvības, uzskatāmas par amorālām un pretlikumīgām.

Uz visu iepriekš minēto likumu pamata izdoti vairāki Ministru kabineta noteikumi, piemēram,

1. Ministru kabineta noteikumi Nr. 675 "[Kārtība, kādā Savienības pilsoņi un viņu ģimenes locekļi ieceļo un uzturas Latvijas Republikā](#)" – nosaka Eiropas Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu, tostarp nepilngadīgo, ieceļošanas un uzturēšanās kārtību Latvijā.
2. Ministru kabineta noteikumi Nr. 667 "[Adopcijas kārtība](#)" – nosaka bērna adopcijas procesuālo kārtību, t.sk. adoptētāju mācību programmas apguvi un kritērijus mācību programmas izstrādei.
3. Ministru kabineta noteikumi Nr. 354 "[Audžuģimenes noteikumi](#)" – nosaka audžuģimenes statusa piešķiršanas un atņemšanas kārtību; bērna un audžuģimenes savstarpējās personiskās un mantiskās attiecības; audžuģimenes finansēšanas kārtību; bērna nodošanas audžuģimenē un bērna uzturēšanās audžuģimenē pārtraukšanas kārtību, t.sk. audžuģimeņu un specializēto audžuģimeņu mācību programmas apguvi.

Tāpat bērnu tiesību aizsardzības jautājumos ir jāņem vērā pašvaldību saistošie noteikumi izglītības, sociālās palīdzības u.c. jomās. Turklāt arī šo noteikumu, tajā skaitā pašvaldību

budžeta jautājumos, izstrādes procesa posmos, kā arī visos ar saistītos lēmumos, kas skar bērnus, primāri jāņem vērā bērna intereses.

Pašnovērtējuma jautājumi

Kā sauc tiesību principu, saskaņā ar kuru ANO Bērnu tiesību konvencijas tiesību normu saturs ir jāielasa, interpretējot Latvijas Republikas Satversmes tiesību normas?

- 1) Atvērtības princips.
- 2) Tiesiskuma princips.
- 3) Samērīguma princips.
- 4) Caurspīdības princips.

Vai Bērnu tiesību aizsardzības likumā definētie bērna labāko interešu novērtēšanas kritēriji visi ir obligāti jāizmanto, kad pieņem lēmumu, kas tieši vai netieši skar vai var skart bērnu?

- 1) Jā, visi.
- 2) Nē, atbilstoši katra bērna individuālajai situācijai.
- 3) Tas ir atkarīgs no amatpersonas izpratnes.
- 4) Tas ir atkarīgs no likumā noteiktā.

5. Latvijas valsts politika bērnu tiesību aizsardzībā

Valsts politika bērnu aizsardzības jomā ir sadrumstalota. Daudzas kompetences ir sadalītas starp vairākām ministrijām un to iestādēm, kā arī pašvaldībām, padarot politiku nekonsekventu un reģionāli daudzveidīgu. Dažādu valsts institūciju sadarbības jautājumi ir liels šķērslis ģimenes un bērnu politikas īstenošanā. Turklāt ierobežoto resursu neefektīva izmantošana ir viens no galvenajiem zaudējumiem, ko rada starpnozaru sadarbības trūkums.

Latvijā sociālais darbs ar ģimenēm, kurās ir bērni, līdz šim primāri ir bijis vērsts uz bērna attīstībai nelabvēlīgu apstākļu seku novēršanu, nevis laicīgu šo apstākļu un to radīto problēmu atpazīšanu, savlaicīgu risinājuma un savlaicīgas iejaukšanās nodrošināšanu.

Viena no [Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam](#) nostiprinātajām prioritātēm ir stipras ģimenes un veseli un aktīvi iedzīvotāji. Lai to panāktu, cita starpā ir izvirzīta psiholoģiskās un emocionālās labklājības veicināšana, atbalstot bērnus un ģimenes krīzes situācijās un samazinot bērnu deviantās uzvedības riskus. Plāns arī paredz līdz 2027. gadam par 2 % samazināt skolasbiedru iebiedēšanu. Nacionālajā attīstības plānā paredzēts, ka jāpalielina to bērnu skaits, kurus aprūpē ģimenes.

Nacionālais attīstības plāns paredz, ka līdz 2027. gadam par 10 % jāpalielina to bērnu skaits, kuri turpina izglītību pēc obligātā izglītības līmeņa pabeigšanas, tostarp nodrošinot, ka vairāk turpina izglītoties bērni ar invaliditāti.

2022. gadā Ministru kabinets pieņēma [Bērnu, jaunatnes un ģimenes politikas veidošanas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam](#). Šo vidēja termiņa politikas plānošanas dokumentu Labklājības ministrija izstrādāja sadarbībā ar citām ministrijām, un tas nosaka ģimenes politikas kopējos mērķus, rīcības virzienus, to mērķus, politikas rezultātus un no tiem izrietošos rādītājus.

Dokuments prasa integrētu pieeju, jo viens no tā pamatprincipiem ir holistiska un visaptveroša pieeja bērnu un ģimenes aizsardzības un atbalsta sistēmām. Tas nozīmē, ka visas nozares, institūcijas un organizācijas ir kopīgi atbildīgas par bērnu un jauniešu attīstības potenciāla saglabāšanu un uzlabošanu, veidojot un stiprinot starpnozaru agrīnā profilaktiskā atbalsta sistēmu.

Bērnu, jaunatnes un ģimenes politikas veidošanas pamatnostādņēs 2022.–2027. gadam par problēmu atzīts, ka izglītības iestādē bieži nav iekļaujoša un dažkārt pat ir vardarbīga vide. Vēl viena problēma, kas veicina mācību pārtraukšanu, ir atzītās atšķirības starp izglītības pieejamību pilsētās un laukos.

Bērnu, jaunatnes un ģimenes politikas veidošanas pamatnostādņēs 2022.–2027. gadam noteikts, ka līdz 2027. gadam Latvijas mērķis ir samazināt to bērnu skaitu, kuri pēdējā laikā lietojuši alkoholu, elektroniskās cigaretes, narkotikas un regulāri smēķē, kā arī samazināt bērnu skaitu ar azartspēļu atkarību un rehabilitāciju. Lai to panāktu, tiek plānotas dažādas informatīvas kampaņas par atkarību ietekmi un drošību internetā, mērķtiecīgi pasākumi īpaši riska grupām (piemēram, bērniem, kas dzīvo internātskolās u.c.).

Bērnu, jaunatnes un ģimenes politikas veidošanas pamatnostādņēs 2022.–2027. gadam ir arī noteikts, ka jāsamazina no ģimenes šķirto bērnu skaitu un jānodrošina maksimāli ģimenes videi pietuvinātus pakalpojumus. Lai sasniegtu šo mērķi, minētie principi ir vērsti, lai samazinātu to bērnu skaitu, kuri ir pakļauti riskam palikt novārtā, ir atstāti novārtā vai ir vardarbīgi, un to bērnu skaitu, kuri ar bāriņtiesu lēmumu ir šķirti no ģimenes. Vienlaikus būtu jāpalielina mediācijas pakalpojuma pieejamība vecākiem un citu šādās situācijās pieejamo sociālo pakalpojumu pieejamība un izmantošana.

Deinstitucionalizācija ir viens no šīs jomas mērķiem jau vairāk nekā desmit gadus, taču tās īstenošana norit lēni. Līdz ar to 2022.–2027. gada plānošanas periodā joprojām saglabājas mērķis nodrošināt ģimenisku vidi visiem bez vecāku gādības palikušajiem bērniem un bāreņiem.

Bērnu, jauniešu un ģimenes politikas veidošanas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam turpmāk paredz, ka līdz plānošanas perioda beigām būs būtiski samazināti vardarbības riski ģimenē un vienaudžu vidū, ieviesta vardarbības uzraudzība izglītības iestādēs un ģimenēs un sniegts atbalsts vardarbībā cietušajiem un personām, kuras izdarījušas vardarbību. Tas būtu jāpanāk, samazinot to bērnu skaitu, kuri cietuši no vardarbības skolā un citā vidē, un palielinot to bērnu un pieaugušo skaitu, kuri ir saņēmuši rehabilitāciju no vardarbības. Dokumentā atzīmēts ārkārtīgi lielais iebiedēšanas un vardarbības gadījumu skaits skolās Latvijā, tādējādi šai videi pievēršot īpašu uzmanību, piemēram, uzsverot nepieciešamību izglītēt pedagogus par

vardarbības aspektiem, veidojot vadlīnijas par iebiedēšanu izglītības iestādēs, kā arī agrīnas iejaukšanās programmas, lai samazinātu iebiedēšanas risku. Lai lēmumu pieņēmējiem būtu visa nepieciešamā informācija, izglītības iestādēs plānots izveidot uz pierādījumiem balstītu vardarbības uzraudzības sistēmu, jo pašlaik nav viena visaptveroša veida, kā iegūt statistiku par vardarbību izglītības iestādēs.

Noziedzīgos nodarījumos cietušo bērnu skaita samazināšana nosaukta kā viens no politikas izstrādes jomas izvirzītajiem mērķiem specifiskajās vadlīnijās.

Uzsvērts arī tas, lai Latvijā attīstītu tādu justīcijas sistēmu, kas kalpo nevis sodīšanai un vainas pierādīšanai, bet taisnīguma atjaunošanai katra sabiedrības locekļa interesēs, ir veicams darbs visās justīcijas jomās – sākot no tiesību normu jaunrades un beidzot ar speciālistu mācībām un sabiedrības regulāru informēšanu par ieguvumiem drošības un kārtības pilnveides jomā.

Tāpat viens no 2022.–2027. gada mērķiem ir samazināt nepilngadīgo izdarīto noziegumu skaitu. To plānots panākt, veidojot sociālās un atbalsta programmas, kas strādātu pie antisociālas uzvedības korigēšanas, bērnu aizsardzības sistēmā iesaistīto speciālistu labākas izglītības un datu apmaiņas starp valsts iestādēm.

Papildus atsevišķi plāni atrodami citos politikas plānošanas dokumentos, piemēram, izglītības politikas attīstības vai sabiedrības veselības politikas attīstības dokumentos. [Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam](#) norādīts, lai virzītos uz iekļaujošākām izglītības sistēmām, tika veikti grozījumi likumdošanā, kas paredz, ka visas vispārējās izglītības iestādes var īstenot speciālās izglītības programmas bērniem ar invaliditāti. Šīs izmaiņas netika vienbalsīgi atzinīgi novērtētas, jo daudzi (piemēram, šo iestāžu vadītāji un pedagogi, vecāki u.c.) uzskatīja, ka izglītības sistēma, bet galvenokārt izglītības iestādes nav tām gatavas aprīkojuma trūkuma dēļ, nav attiecīgi apmācīti speciālisti un pieejami citi resursi. Lai risinātu šo problēmu, izglītības jomas vadlīnijās 2021.–2027. gadam kā viens no mērķiem ir izvirzīts atbalsts tām izglītības iestādēm, kurās tiek īstenotas speciālās izglītības programmas bērniem ar invaliditāti.

Latvijas valsts politikai bērnu tiesību aizsardzībā ir jābūt sasaistītai arī ar starptautisko organizāciju politiku, jo Latvija ir šo organizāciju dalībvalsts. Tāpēc Latvijas politika ir jāskata saistībā ar Eiropas Savienības un Eiropas Padomes stratēģijām bērnu tiesību jomā.

Eiropas Padome ir izstrādājusi un pieņēmusi [Bērnu tiesību stratēģiju \(2022–2027\)](#). Stratēģija ir balstīta uz sešām prioritārajām jomām, ar kurām nākas saskarties 21. gadsimtā. Stratēģija ievēro integrēto pieeju, ko Eiropas Padome veicina dažādās jomās:

- 1) brīvība no vardarbības visiem bērniem;
- 2) vienlīdzīgas iespējas un sociālā iekļaušana visiem bērniem;
- 3) tehnoloģiju pieejamība un droša izmantošana visiem bērniem;
- 4) bērniem draudzīgs taisnīgums visiem bērniem;
- 5) balss piešķiršana katram bērnam;
- 6) bērnu tiesības krīzes un ārkārtas situācijās.

Eiropas Savienība ir pieņēmusi [divas iniciatīvas](#) – Stratēģiju par bērnu tiesībām un Eiropas Bērnu Garantijas. Abas ir svarīgas politikas iniciatīvas, ko Eiropas Komisija ierosinājusi, lai labāk aizsargātu visus bērnus, palīdzētu viņiem īstenot savas tiesības un izvirzītu viņus Eiropas Savienības politikas veidošanas centrā.

Eiropas Savienība definē, ka ikvienam bērnam Eiropā un visā pasaulē ir jābūt vienādām tiesībām un jādzīvo bez jebkādas diskriminācijas un iebiedēšanas. Stratēģijā Eiropas Komisija risina pastāvīgās un jaunās problēmas un ierosina konkrētus pasākumus, lai aizsargātu, veicinātu un īstenotu bērnu tiesības mūsdienu mainīgajā pasaulē. Neviena politika attiecībā uz bērniem nebūtu jāveido bez viņu balss.

Stratēģijā iekļautas sešas tēmas:

- 1) bērnu līdzdalība politiskajā un demokrātiskajā dzīvē;
- 2) sociālekonomiskā iekļaušana, veselība un izglītība;
- 3) cīņa pret vardarbību pret bērniem un bērnu aizsardzības nodrošināšana;
- 4) bērniem draudzīga tieslietu sistēma;
- 5) digitālā un informācijas sabiedrība;
- 6) globālā dimensija.

Eiropas Bērnu garantijas sniedz norādījumus un līdzekļus dalībvalstīm, lai atbalstītu trūcīgos bērnus, t. i., personas, kas jaunākas par 18 gadiem un kurām draud nabadzība vai sociālā atstumtība.

Dalībvalstīm jāgarantē:

- 1) brīva un efektīva pieejamība pirmsskolas izglītībai un aprūpei, vismaz viena veselīga maltīte katru dienu skolā un veselības aprūpe;
- 2) efektīva pieejamība bērniem, kam vajadzīga palīdzība, veselīgs uzturs un atbilstošs mājoklis.

Dalībvalstis var izmantot Eiropas Savienības finansējumu, lai atbalstītu savas darbības saskaņā ar Eiropas bērnu garantijām, jo īpaši no Eiropas Sociālā fonda plus (ESF+).

Eiropas Bērnu Garantija papildina otro tēmu, kas iekļauta Bērnu tiesību stratēģijā. Tā kā ar garantiju tiek īstenots Eiropas sociālo tiesību pīlāra 11. princips "Bērnu aprūpe un atbalsts bērniem", garantija ir galvenais Eiropas sociālo tiesību pīlāra rīcības plāns, kurā izklāstītas konkrētas iniciatīvas, lai Eiropas sociālo tiesību pīlāru pārvērstu realitātē.

Pašnovērtējuma jautājumi

Kuras prioritātes Latvijā ir minētas Bērnu, jaunatnes un ģimenes politikas veidošanas pamatnostādņēs 2022.–2027. gadam?

- 1) Nodrošināt ģimenei videi pietuvinātus pakalpojumus.
- 2) Izskaust vai vismaz samazināt vardarbību, tajā skaitā skolās.
- 3) Stiprināt starpnozaru agrīnā profilaktiskā atbalsta sistēmu.
- 4) Visas iepriekš minētās prioritātes.

Kurš no zemāk minētajiem apgalvojumiem ir patiess par Latvijas politiku bērnu tiesību aizsardzības jomā?

- 1) Latvijas valsts politikai bērnu tiesību aizsardzībā nav saistības ar starptautisko organizāciju politiku.
- 2) Eiropas Savienība ir izstrādājusi Bērnu tiesību stratēģiju (2022–2027) ar sešām prioritārajām jomām.

- 3) Latvijas politika bērnu tiesību aizsardzībā ir jāskata saistībā ar Eiropas Savienības un Eiropas Padomes stratēģijām.
- 4) Eiropas Padome ir pieņēmusi Eiropas Bērnu Garantijas, kas iekļauta Bērnu tiesību stratēģijā.

Kopsavilkums

Tiesiskā regulējuma bērnu tiesību aizsardzībā materiālā sniegta informācija par bērnu tiesībām un tiesību politikas pamatnostādņēm.

Starptautisko līgumu normas ir jāizmanto Latvijas nacionālo tiesību normu iztulkošanai. Likumdevēja mērķis ir panākt Latvijas Republikas Satversmē ietvertu cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautisko tiesību normām. Līdz ar to būtiski ir pārzināt un piemērot Eiropas Savienības tiesību aktus un ANO un Eiropas Padomes starptautisko līgumus. Tāpat būtisks bērnu tiesību avots ir Satversmes tiesas un citu Latvijas tiesu prakse, Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Savienības Tiesas nolēmumi.

Papildus Latvijas un starptautiskajiem normatīvajiem aktiem būtiski ir pārzināt un bērnu tiesību satura atklāšanā un piemērošanā izmantot ieteikuma tiesības (*soft-law instrument*), kas ietver juridiski nesaistošas rekomendācijas, viedokļus, vadlīnijas, uzvedības kodeksus, rezolūcijas, deklarācijas utt. Arī tie ir nozīmīgi tiesību palīgavoti, interpretējot nacionālās tiesību normas, lai arī juridiski tie nav saistoši. Būtiski tiesību palīgavoti ir ANO Bērnu tiesību komitejas 26 vispārējie komentāri un daudzās Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijas.

Latvijā bērnu tiesības nosaka vairāki likumi, Ministru kabineta noteikumi un arī pašvaldību saistošie noteikumi. No visiem likumiem īpaši uzsverams ir Bērnu tiesību aizsardzības likums, kas ir galvenais nacionālais normatīvais akts. Bērnu tiesību aizsardzības likumā nostiprināts un atklāts bērna tiesību aizsardzības principa saturs – bērna tiesību un interešu prioritāte visās darbībās, bērna intereses un bērna labākās intereses, bērna labāko interešu novērtēšanas 13 kritēriji, bērna situācijas ilgtspējīgs risinājums un sadarbība bērna tiesību aizsardzībā.

Iepriekš minētie bērna labāko interešu novērtēšanas kritēriji ir balstīti bērna attīstības vajadzībās. Jāņem vērā, ka kritēriji nav sakārtoti ne hronoloģiskā, ne hierarhiskā secībā, tie jāvērtē atbilstoši katra bērna individuālajai situācijai. Kritērijos aptvertas tādas bērna attīstības komponentes kā fiziskā, kognitīvi izzinošā, sociālā, emocionālā un garīgā joma. Kritēriji ir piemērojami kopumā, jo tikai kritēriju mijiedarbībā var noteikt, vai risinājumi ir vērsti uz bērna labāko interešu nodrošināšanu.

Novērtējot bērna labākās intereses, analizējot pieejamo informāciju par katra bērna situāciju, veicot darbības vai pieņemot lēmumus, jātiecas, lai bērna situācijai rastu ilgtspējīgu risinājumu, nepieciešamības gadījumā izveidojot secīgas rīcības un lēmumu plānu bērna situācijas risināšanai.

Bērnu tiesību aizsardzībā un tā organizēšanā būtiska ir arī valsts politika un tās prioritātes. Latvijā valsts politika bērnu aizsardzības jomā ir sadrumstalota. Daudzas kompetences ir sadalītas starp vairākām ministrijām un to iestādēm, kā arī pašvaldībām, padarot politiku nekonsekventu un reģionāli daudzveidīgu. Turklāt Latvijas valsts politikai bērnu tiesību aizsardzībā ir jābūt sasaistītai arī ar starptautisko organizāciju politiku, jo Latvija ir šo organizāciju dalībvalsts. Tāpēc Latvijas politika ir jāskata saistībā ar Eiropas Savienības un Eiropas Padomes stratēģijām bērnu tiesību jomā.

Ieteicamie informācijas avoti

Literatūra

- VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. Ringolda Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.
- Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Inetas Ziemeles zinātniskā redakcijā. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021.
- The Development of Child Protection Systems in the Post-Soviet States. A Twenty Five Years Perspective. Edit. Ilze Earner, Alexandra Telitsyna. Child Maltreatment. Contemporary Issues in Research and Policy. Volume 12. Springer, 2021.

Eiropas Savienības un starptautiskie normatīvie akti

- ANO [Vispārējā cilvēktiesību deklarācija](#)
- ANO [Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām](#)
- ANO [Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām](#)
- ANO [Bērnu tiesību konvencija](#)
- Eiropas Padomes [Konvencija par ārlaulībā dzimušo bērnu tiesisko statusu](#)
- Eiropas Padomes [Konvencija par bērnu adopciju](#)
- Eiropas Padomes [Konvencija par saskarsmi ar bērniem](#)
- Eiropas Padomes [Konvencija par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību](#)
- Eiropas Padomes [Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija](#)
- Eiropas Padomes [Eiropas Sociālā harta](#)
- Eiropas Padomes [Konvencija par bērnu tiesību piemērošanu](#)
- [Eiropas Savienības Pamattiesību harta](#)
- [Eiropas Savienības Lisabonas līgums](#)

Nacionālie normatīvie akti

- [Latvijas Republikas Satversme](#)

- [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#)
- [Civillikums](#)
- [Izglītības likums](#)
- [Pacientu tiesību likums](#)
- [Imigrācijas likums](#)
- [Patvēruma likums](#)
- [Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likums](#)
- [Invaliditātes likums](#)
- [Jaunatnes likums](#)
- [Bāriņtiesu likums](#)
- [Civilprocesa likums](#)
- [Kriminālprocesa likums](#)
- [Likums "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem"](#)
- [Administratīvā procesa likums](#)
- [Administratīvās atbildības likums](#)
- [Uztur līdzekļu garantiju fonda likums](#)
- [Likums "Par policiju"](#)
- [Tiesībsarga likums](#)
- [Pašvaldību likums](#)
- [Noteikumi par institūciju sadarbību bērnu tiesību aizsardzībā](#)
- [Kārtība, kādā Savienības pilsoņi un viņu ģimenes locekļi ieceļo un uzturas Latvijas Republikā](#)
- [Adopcijas kārtība](#)
- [Audžuģimenes noteikumi](#)

Pētījumi un citi noderīgi informācijas avoti

- [Handbook on European law relating to the rights of the child. 2022 edition](#)
- [Guardianship for unaccompanied children - A manual for trainers of guardians](#)

- [Children as suspects or accused persons in criminal proceedings — procedural safeguards](#)
- [Guardianship systems for unaccompanied children in the European Union: developments since 2014](#)
- [Practical guidance for protecting unaccompanied children in the relocation process](#)
- [Integration of young refugees in the EU: good practices and challenges](#)
- [Children deprived of parental care found in an EU Member State other than their own](#)
- [Combating child poverty: an issue of fundamental rights](#)
- [Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu datubāze](#)
- [Eiropas Sociālo tiesību komitejas ziņojumu un lēmumu datubāze](#)
- [Eiropas Savienības tiesas nolēmumu datubāze](#)
- [ANO Bērnu tiesību komitejas vispārējie komentāri](#)
- [Satversmes tiesas judikatūras datubāze](#)
- [Senāta Administratīvo lietu departamenta judikatūras nolēmumu arhīvs](#)
- [Senāta Civillietu departamenta judikatūras nolēmumu arhīvs](#)
- [Tiesībsarga tīmekļvietne par bērnu tiesībām](#)
- [Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijas](#)
- [Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam](#)
- [Bērnu, jaunatnes un ģimenes politikas veidošanas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam](#)
- [Eiropas Padomes Bērnu tiesību stratēģija \(2022–2027\)](#)
- [Eiropas Savienības stratēģija par bērnu tiesībām](#)
- [Eiropas Savienības Eiropas bērnu garantijas](#)

Atbildes uz pašnovērtējuma jautājumiem

1. JAUTĀJUMS (17. lpp.)

Cik ir ANO Bērnu tiesību konvencijas pamatprincipu?

- 1) 2
- 2) 4
- 3) 6
- 4) nav noteikta skaita

Atbilde: 2.

Kurš no uzskaitītajiem principiem ir viens no ANO Bērnu tiesību konvencijas pamatprincipiem?

- 1) Taisnīgums.
- 2) Bērna līdzdalība un uzklauššana.
- 3) Tiesiskums.
- 4) Samērība.

Atbilde: 2.

2. JAUTĀJUMS (23. lpp.)

Kuros gadījumos Latvijas amatpersonai ir jāpiemēro Eiropas Savienības Pamattiesību hartas tiesību normas, kas nosaka bērna tiesības?

- 1) Nekad tieši nepiemēro.
- 2) Kad Latvijas amatpersona pieņem vai piemēro Eiropas Savienības regulu.
- 3) Kad Latvijas amatpersona pieņem vai piemēro valsts tiesību aktu, kas īsteno kādu Eiropas Savienības direktīvu, vai kad iestādes tieši piemēro kādu Eiropas Savienības regulu.
- 4) Visos gadījumos, kad pieņem lēmumu, kas skar bērnu.

Atbilde: 3

Kāda ir galvenā atšķirība starp Eiropas Savienības regulu un direktīvu?

- 1) Regulas tieši piemēro visās dalībvalstīs, bet direktīvas nepieciešama transponēšana valsts līmenī.
- 2) Regulas ir tikai ieteikumi, kamēr direktīvas ir saistošas.
- 3) Direktīvas tieši piemēro visās dalībvalstīs, bet regulas nepieciešama transponēšana valsts līmenī.
- 4) Juridiski nav atšķirības starp regulu un direktīvu un tās piemēro vienādi.

Atbilde: 1.

3. JAUTĀJUMS (32. lpp.)

Vai ir jāizmanto starptautisko institūciju rekomendācijas un vadlīnijas lēmumu pieņemšanā?

- 1) Jā, jo, lai gan ir juridiski nesaistošas, tās tomēr ir autoritatīvs palīgavots bērnu tiesību satura noskaidrošanai.
- 2) Tikai gadījumos, kad tieši jāpiemēro ANO Bērnu tiesību konvencija.
- 3) Nē, jo ir juridiski nesaistošas.
- 4) Jā, jo tās ir juridiski saistošas, ja valsts ir konkrētās starptautiskās institūcijas dalībvalsts.

Atbilde: 1.

Cik daudz vispārējos komentārus ANO Bērnu tiesību komiteja ir izdevusi?

- 1) 10
- 2) 21
- 3) 26
- 4) 33

Atbilde: 3.

4. JAUTĀJUMS (49. lpp.)

Kā sauc tiesību principu, saskaņā ar kuru ANO Bērnu tiesību konvencijas tiesību normu saturs ir jāielasa, interpretējot Latvijas Republikas Satversmes tiesību normas?

- 1) Atvērtības princips.
- 2) Tiesiskuma princips.
- 3) Samērīguma princips.
- 4) Caurspīdības princips.

Atbilde: 1.

Vai Bērnu tiesību aizsardzības likumā definētie bērna labāko interešu novērtēšanas kritēriji obligāti visi jāizmanto, kad pieņem lēmumu, kas tieši vai netieši skar vai var skart bērnu?

- 1) Jā, visi.
- 2) Nē, atbilstoši katra bērna individuālajai situācijai.
- 3) Tas ir atkarīgs no amatpersonas izpratnes.
- 4) Tas ir atkarīgs no likumā noteiktā.

Atbilde: 2.

5. JAUTĀJUMS (54. lpp.)

Kuras prioritātes Latvijā ir minētas Bērnu, jaunatnes un ģimenes politikas veidošanas pamatnostādņēs 2022.–2027. gadam?

- 1) Nodrošināt ģimenei videi pietuvinātus pakalpojumus.
- 2) Izskaust vai vismaz samazināt vardarbību, tajā skaitā skolās.
- 3) Stiprināt starpnozaru agrīnā profilaktiskā atbalsta sistēmu.
- 4) Visas iepriekš minētās prioritātes.

Atbilde: 4.

Kurš no zemāk minētajiem apgalvojumiem ir patiess par Latvijas politiku bērnu tiesību aizsardzības jomā?

- 1) Latvijas valsts politikai bērnu tiesību aizsardzībā nav saistības ar starptautisko organizāciju politiku.
- 2) Eiropas Savienība ir izstrādājusi Bērnu tiesību stratēģiju (2022–2027) ar sešām prioritārajām jomām.
- 3) Latvijas politika bērnu tiesību aizsardzībā ir jāskata saistībā ar Eiropas Savienības un Eiropas Padomes stratēģijām.
- 4) Eiropas Padome ir pieņēmusi Eiropas Bērnu Garantijas, kas iekļauta Bērnu tiesību stratēģijā.

Atbilde: 3.